

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

IX. évfolyam 101-102. szám 2005. július-augusztus

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor - hívatlanul és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár a
Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Részletek Narekaci Szent Gergely imájából

„... Urunk és megbékítők...”

„...Te nyilatkoztattad ki a keresztség víz misztériumát is, szimbólumként mintegy szárnyaid terjesztetted a vizek fölé...”

Gondoljunk Jézus keresztségére a Jordánban: ekkor szólt az Atya az égből, s víz felett lebegett galamb képében - kiterjesztett szárnyakkal - a Szentlélek. Krisztus mennybemenetele előtt adott parancsot a keresztségre, s felmenve küldte el a Szentlelket, hogy elvezessen az igazságra. S ahogy Jézus Nikodémusnak mondta, nemcsak vízből, hanem a Szentlélek által is újjá kell születnünk. S erre van külön szentségünk is, mely a Szentlélek működését bennünk teljessé teszi: a bérmálás.

Dr. Sasvári László

* * *

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon olvasható
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

* * *

Margittai Gábor

Gyilkos pékek

Kilencven éve történt az örmény genocídium

Láthatatlan városok Kelet-Anatóliában

(2. rész)

Ha nem mitológiák, világok harca vezet a népirtáshoz, hanem pusztán nemzeti, gazdasági szükségszerűség, a lázadások leverői feltehetően megelégedtek volna néhány százezer örmény kirablásával, elpusztításával imitt-amott fellángoló pogromokban - ahogy ez a XIX. század végén lezajlott. De az *Ittihad ve Terakki Jemiyeti*, azaz az ifjútörökök *Egység és Haladás Bizottsága*, élén *Ismail Enverrel*, *Mehmet Talalhattal* és *Ahmed Dzsemallal*, Endlösöngra, végső megoldásra törekedett a megvetett nép ellen.

A nemzetkarakterek leszűkülése a XIX. század végén gyorsult fel, noha a szakadatlan iszlám-türk ostromban a szerepek meglehetősen régóta rögzülhettek: a XVI. században a perzsa sahok örmény gárdákat állítottak fel seregeikben az oszmánokkal folytatott háborúik során. S az örmény „árulások” a XIX. században már komoly fenyegetést jelentettek a birodalom keleti határvidékére. 1828-ban az oroszok megszállták Ecsmiadzint, az örmény egyházfő, a katolikus székelyét. A cárok ebből a hídfőállásból hatékonyan befolyásolhatták a birodalom örmény kisebbségét. A protestáns és katolikus örmények istápolása pedig Nagy-Britanniának és Franciaországnak biztosított jó ürügyet a beavatkozásra, de a britek a gregorián egyház híveit is pártfogásukba vették.

A törökök egyezkedésre kényszerültek, nemzetiségi jogokat ígértek az örményeknek cserében a függetlenségi álom feladásáért. Ám a kormány hallgatólagosan továbbra is támogatta a kurdok támadásait az örmények ellen. A konfliktus eldőlt: az 1878-as török-orosz háborúban a cári csapatok az örmény lakosság egyöntetű rokonszenvével találkoztak, megindult a nemzeti szervezkedés az orosz fennhatóságú területeken, megalakult az örmények radikális nemzeti mozgalma, a *Dasnak*, vele számos gerillaegység, ami aztán kiváltotta az örmény lakosság pogromszerű mézárlását. Ám ezek csupán bevezető taktusok voltak a nagyszabású szimfóniában, amelyet már az ifjútörökök hangszereltek elképesztő szakszerűséggel és rituális túlfűtöttséggel. Nézzük a halálkronológiát!

1914 szeptemberében a török hatóságok elrendelik Zeitun város örmény lakosságának lefegyverzését, beleértve a konyhakések beszolgáltatását is. Az őszi folyamán megkezdődik az oszmán hadsereg örmény származású katonáinak leszerelése, illetve munkaszázadokba csoportosítása. Túl a biztonsági óvintézkedéseken, egy hagyományosan katonai-heroikus kultúrában, amilyen a török is, ez csupán kezdet - ha mégoly megszegyenítő is - a megaláztatás szertartásrendjében, amely hamarosan örmény katonák nyilvános főtéri akasztásában tetőzik. Párhuzamosan folyik a fölszabadított, mindenre kapható fegyverek felfegyverzése, akik portyázó chetékbe tömörülve betörnek Kelet-Anatóliába, hogy „háborús adó beszédese” címén falvakat, városnegyedeket fosztogassanak, perzseljenek fel, gyereklányokat erőszakoljanak meg. Eközben az örmény közösségek még mindig lojálisan sietnek eleget tenni a kormány felkérésének: adományokat gyűjtenek hadikórházak építéséhez, háborús beruházásokhoz. Valójában ugyanaz a cinikus undor munkálhat a terv kiagyalóiban, mint később *Hitlerék* Endlösung-konceptiójában, amely kidolgozza a deportálásokat, elgázosításokat önműködését. Népiirtás - saját zsebből.

1915. január 5-én „vérvádi” eljárás indul: a hatóságok vádat emelnek *Sivasban* a hadsereg örmény származású pékjei ellen, miszerint azok mérget szórtak a kenyérbe, hogy orvul legyilkolják a török sereget. Brutálisan elbánnak velük annak ellenére, hogy orvosok bizonyítják: a kenyér jó, sőt esznek is belőle. Íme, kirajzolódnak az összeesküvők kontúrjai.

Január 22-én Enver pasa Konstantinápolyban köszönetet mond az örmény önkénteseknek hősiességeikért a kaukázusi fronton. Az ifjútörök hadügyminiszter, a genocídium egyik szellemi atyja az életét köszönheti az örmény utóvédnek önfeláldozó harcának. A fővárosban egyelőre viszonylagos béke honol, mert még túlságosan sok az európai szemtanú.

Február 19-én Talahat és más Ittihad-vezetők tanácskozást tartanak, amelyen elhatározzák: ha ellenséges hajók támadást intéznek a Dardanellák ellen, habozás nélkül felgyújtják *Konstantinápolyt*, fölrobbantják a Hagia Szophia-székesegyházat, és lemészárolják a keresztény lakosságot. E cél érdekében kerozinos hordókat osztanak szét a város rendőrőrséin, hogy veszély esetén azonnal cselekedni lehessen. Hiába a büszke modernizmus és nyugatosság, az ifjútörökök vérében is ott lobog a gázik pusztító szenvedélye, a nomád Timur Lenk dühe a másik vallási kultúra szimbolikus értelmű szentélyei iránt. A fenyegetéssel megkezdődik az újrarendezés, a történelmi tisztogatás nagy szertartása.

Március 9-én a reguláris erők és a cheték megtámadják az ostromra berendezkedő *Zeitun* városát. 14-én Szahag, Cilicia katolikosza azt tanácsolja híveinek, akármi történjék is, függesszék fel az ellenállást. 18-án a török fegyveres erők letartóztatják a harcokat túlélő városi előkelőségeket és értelmiségieket, akiket megkínóznak, majd kivégeznek. 26-án Szahag ismételten az ellenállás beszüntetésére szólít föl. Ugyanezen a napon újabb harminc vezető tartóztatnak le a törökök. 31-én végre megkezdődhet a zeituni örmények deportálása a Konya melletti maláriumocsárba vagy a szír sivatagba, *Deir-ez-Zor* községbe.

Április 8-án megérkeznek az első boszniai török menekültek Zeitunba és környékére, majd a macedóniaiak, mivel a kormány új lakhelyüket a megüresedett házakban jelölte ki. Még ezen a napon fölgyújtják a város büszkeségét, a kolostort. Egy örmény településvilág, kulturális övezet likvidálása befejezettnek tekinthető.

Április 24-e ma az örmény genocídium napja. Konstantinápolyban 250 közösségi vezetőt és értelmiségit letartóztatnak, deportálnak, később kivégzik mindnyájukat. Ez idő tájt már országszerte javában zajlanak a letartóztatások, a tárgyalás nélküli nyilvános akasztások, az örmény orvosok, papok, tanárok, jogászok elhurcolása és agyonverése a fogságban. Mint tudjuk, a hullákat előszeretettel hajtják a Tigrisbe vagy az Eufráteszbe.

Június 23-án *Mardinban* örmény keresztényeket, maronitákat, nesztoriánusokat, európaiakat, katolikusokat és mindenféle nem mohamedán polgárt gyilkolnak le a törökök dr. Residnek, Diyar-bakir katonai kormányzójának a kifejezett utasítására. Egy nappal később *Trapezuntból* kísérnek értelmiségi fogoly szállítmányt *Samsunba*, ám útközben egymáshoz kötözik, majd a hajóról a Fekete-tengerbe hajtják őket.

Július 1-jén *Sivas* örményeit deportálják a szír sivatagba. A városi kormányzó, a kádi és két parlamenti képviselő búcsúbeszédet tart a lakosságnak, amelyet biztosítanak arról, hogy csupán a háború idejére telepítik át őket, megakadályozandó bármiféle ellenállást.

Július 13-a a ramadán hónap kezdete: a muzulmánok szakrális időszakában a legádázabb és legkiterjedtebb az örménygyilkolás Törökország minden tartományában. A mérsárlásokkal, deportálásokkal párhuzamosan sürgető táviratok ékeznak Konstantinápolyból: a deportálási útvonalakat beborító holttestek elégetésére utasítják a helyi hatóságokat. Ugyanakkor Anatólia kiűrt örmény településeire megérkeznek a török, arab és kurd telepesek.

Július 21-én megkezdődik a Musza Dagh ostroma.

Augusztus 1-én az örmény nőket, akinek férje török származású, rendeletben fosztják meg az örökösödési jogtól.

Augusztus 13-án befejeződik a ramadán, elkezdődik a háromnapos bajram ünnep. Ez a pihenés, a nyugalom ideje, nincs hír gyilkosságokról.

Augusztus 31-én Talahat belügyminiszter bejelenti, hogy megoldották az örménykérdést.

Szeptember 10-én a Musza Dagh örmény ellenállóit kimenekíti az ostromból három angol és egy francia csatahajó. A következő napokban sürgönyök mennek Deir-ez-Zorba, a valamilyen csoda folytán élve megérkező örmény deportáltak, férfiak, nők, gyerekek kivégzésére, elégetésére utasítják a katonaságot. A kormány ebben a hónapban véglegesíti az „elhagyott javakra” vonatkozó törvényt, amely szentesíti az örmény vagyontulajdonítását.

Október 8-án Talahat a tartományi hivataloktól dokumentum gyűjteményeket rendel, amelyek igazolják az „örmény hazaárulás” vádját. Megtiltják a házasságot örmények és törökök között.

December 14-én a hatóságok parancsot adnak az örmény papok meggyilkolására. Egy nap múlva körtelegram tisztázza, hogy a deportálások valódi célja a teljes megsemmisítés. Ha valamely örmény iszlám hitre kíván térni, azt csupán a deportálások végállomásán, a szír sivatagban teheti meg.

December 25-én, a keresztény karácsonyon a kormány utasítja a helyi hatóságokat minden gyermek deportálására, kivéve azokat, akik nem emlékeznek szüleikre. Telegramok mennek szerte a birodalomban: a rendvédelmi szervek feladata megakadályozni azt, hogy fényképfelvételek készüljenek a deportáltakról. Az intézkedést kis híján siker koronázza.

1916. január 24: Enver hadügyminiszter utasítása, hogy a török hadsereg életben maradt örmény katonáit azonnali hatállyal térítsék iszlám hitre és metéljék körül. A többség ezt megtagadja, kivégzik őket. Másfél hónappal később a szír sivatagból jelentik, hogy a deportáltaknak már csupán 25 százaléka van életben, azok sem sokáig. Az iszlamizáció és törökösítés során minden papot meggyilkolnak.

Augusztus 1-jén a belügyminisztérium eltörli az örmény patriarkátust és a „millet ermeni” (a törökországi örménység) törvényes jogait, arra hivatkozván, hogy nincs többé örmény közösség Törökországban. Ősszel az életben maradt örmény árvák török nevet kapnak. Decemberben az Ittihad deklarálja, hogy szintiszta török fajú állam megteremtésére törekszik.

1918 szeptemberében a török hadsereg kaukázusi kiruccanása során harmincezer örményt gyilkol le Bakuban.

1920-ban nemzetközi nyomásra folyik a genocídium végrehajtóinak pere; eközben több tízezer örményt gyilkolnak meg török nacionalisták *Marras*-ban és *Hadjin*-ban. A marrasi „csatát” egy Musztafa Kemal nevű tehetséges katonatiszt irányítja.

1923 szeptemberében - az örmény holokauszt záróakkordjaként - török hadak szállják meg *Szmirnát*, a mai Izmirt, legyilkolják a helybeli örményeket és görögöket, kifosztják a házakat és a vallási intézményeket, majd fölgyújtják a várost.

A washingtoni Örmény Nemzeti Intézet

ANI honlapján (www.armenian-genocide.org) olvasható kronológiából a kitüntetett jelentőségű napokat ragadtuk ki, az örmény kultúra eltörlésének rituális mérföldköveit. Döntő pillanatok ezek a tömeggyilkosság érzelmi, jogi, szellemi alapjainak mitikus megteremtésében. Az országot keresztül-kasul bejáró parancstelegramokat vérbeli holokausztlogika és retorika hatja át. Az örmény népirtás kísérteties előképe a zsidóság megbélyegzésének, majd mechanikus kipusztításának. Hamis ígérek, amelyek hiú reményekbe ringatják és halálos tétlenségre kárhoztatják a közösség vezetőit; faji-felekezeti alapú megkülönböztetések, „örménytörvények”, a kivégzések demonstratívan kegyetlen módzatai és a tömegpusztítás tökéletes technikai - e forgatókönyv minden etnikai tisztogatás kézikönyve lehetne. A Van-tól Erdélyig vagy a

mór Andalúziáig minden kultúrafalásban perdöntő szerepe van a szimbolikus épületek szimbolikus módon végrehajtott letarolásának, a templom- vagy zsinagógaégetésnek, a névváltoztatásnak és a kisebbségi nyelvhasználat szigorú büntetésének.

Az örmény pátriárka 1912-ben még készségesen összeállította az Oszmán Birodalom területén található örmény műemlékek jegyzékét, abban bízva, hogy ezzel lehetőséget kap az állami műemlékvédelemre. 1915-ben a regionális török katonai parancsnokok e listák alapján semmisítették meg az épületeket: a 2200 helyszínt tartalmazó listából 2150-et pusztítottak el vagy rongáltak meg. Ami akkor nem dőlt romba, azt az 1923-as ifjútörök állam „rekonstrukció” címén rontotta le, ugyanakkor a földrajzi neveket átnevezte azzal a céllal, hogy kiradírozza az örmények „történetileg bizonyítható” jelenlétét Kelet-Anatóliából. De nyilván az a gyakorlat sem volt véletlen, hogy a kínhalálra szánt örmény értelmiséget és katonaságot medreszékben, szeldzsuk épületekben börtönözték be, mint Sivasban például, vagy éppenséggel erőszakkal körülmetélték őket.

A kép persze itt sem ennyire fekete-fehér: számos török és kurd paraszt tagadta meg a gyilkosságok végrehajtását, bújtatta el a menekülőket, vagy fogadta örökbe az árvákat. Az örmény lányokat például pilanatok alatt törökké változtatták: állukat tetoválták, bugyogót adtak rájuk, hogy felcseperedve megpróbálják felkutatni hozzátartozóikat. Az örmények pedig nem mindannyian mentek birkamód a vágóhídra; szórványosan ellenállást fejtettek ki olyan nagyobb városokban, mint *Urfa*, *Van* vagy *Zeitun*. De a Musza Daghgal ellentétben mindenütt elmaradt a deus ex machina, s pusztulás várt a magukat védőkre. A genocídium paradoxona, hogy a végrehajtók is megsínylelték a deportálásokat: 1916-ban és 1917-ben több tízezer török katona halt éhen a kaukázusi fronton, mert akadozott az ellátás. Az örménység likvidálása gazdasági válságot idézett elő: a térség mezőgazdasága romba dőlt, az örmények kezében összpontosuló kereskedelme megszűnt. Az ifjútörökök azonban végül megoldották minden problémát.

Csakhogy a géniuszok a szenvedélyes nagytakarításban a fürdővízzel együtt kiöntötték a gyereket is: egyúttal hatalmas pusztítást végeztek a saját hagyományvilágukban. Sokak szerint Törökország ma ennek köszönheti fennmaradását, modernitását, hatalmát. Mások szerint minden lelki-intellektuális ingatagságát és orvosolhatatlannak tetsző belpolitikai válságát. Atatürk-kel nem új korszak kezdődött, hanem a régi folytatódott - csak a modernizáció mázával bevonva. Ami bizonyos, a változásokat kulturálisan mélyen idegen áramlat hozta; s akárcsak a mai fundamentalista iszlám terrorizmusban, éppen azzal alakult ki a legrobbanékonyabb ideológiai elegy, hogy a legősibb ellenség szellemisége beszivárgott a korábban sok elemű, de egynemű kulturális esszenciába. A Nyugat szelleme.

„A türbedár: [...] Azt mondod, a kormány az oka a véres igazságtalanságnak. De ez valójában nem a mi kormányunk, hanem a tietek. Töletek tanult. Ti támogattátok szent értékeink elleni bűnös harcában. A ti tanításotokat és nézeteiteket hajtja most végre. Fel kell tehát ismerned, hogy nem mi, oszmánok, hanem Európa és Európa szolgálói felelősek annak a népnek a sorsáért, amelyért harcolsz. És az igazság éri utol az örményeket, mert ők kívánták vissza az országba a hitszegő bűnösöket, pártolták őket, és hódoltak nekik, hogy azok most felfalják őket. Nem látod ebben Isten ujját? [...]

A fiatal sejk: Ez igaz, efendi. Nem tagadhatod le, hogy a ma nálunk uralkodó nacionalizmus idegen mérreg, és Európából jött. Néhány évtizede még a mi népeink, törökök, arabok, kurdok, lázok és sokan mások hűségesen éltek a próféta zászlaja alatt. A Korán szelleme kiegyenlítette a földi, vér szerinti különbségeket. Ma már az arabok is, akik igazán nem panaszkodhatnak, nacionalistákká és ellenségeinkké váltak.”

Ez a beszélgetés Franz Werfel *A Musza Dagh* negyven napja című könyvében játszódik le: *Johannes Lepsius* német lelkész minden követ megmozgat, hogy megállítsa a deportálásokat, s így kerül egy hagyománypárti, ifjútörök-ellenes dervisrend titkos sztambuli tanácskozására. Feltehetően sokkal esetlegesebb, nyersebb, így eredménytelenebb lett volna az örményirtás, ha Enverben, Talahatban és Dzsemalban nem lobog ugyanakkora hévvel a felvilágosult európai racionalizmus, a technokrata szemlélet és valamiféle jakobinus düh, mint a keleti fanatizmus meg a kollektivitás mértéktudata. 1915. augusztusában *Henry Morgenthau* amerikai nagykövet beszámol Talahat szavairól: a belügyminiszter találkozásukon hangsúlyozza, hogy az Ittihad az örmények likvidálását alaposan megfontolta, csakúgy a végrehajtás hivatalos módszereit és politikáját. Talahat azzal is dicsekszik, hogy *Bitlisben*, *Vaniban* és *Erzurumban* már egy fia örményt nem találni.

Egy gázi nem tesz ilyet: szent haraggal telve nekiront a keresztény harcosok falának, gyilkol a Korán nevében, akár polgárokat, nőket is (amiben tökéletesen megegyezik a keresztes lovagokkal, talán valamivel még kíméletesebb is azoknál) - de hiányzik belőle a tervezgetésnek ez a hatékony és rémisztő banali-

tása, amely automatizmusokká, elidegenített mozzanatokká silányítja - szekularizálja a szent háborút. Ez a hétköznapiság, a Örményország Egyesület elnöke szent jelképek sovén kisajátítása és fegyverként alkalmazása törölte el az anatóliai örményeket a föld színéről. A dzsihadlogika holokausztlogikává torzult. És sokkal erősebb logika lett. Ma az örmények, köszönhetően az ifjútörökök körültekintésének, belekényyszerültek az igazolás és a számháború patthelyzetébe. Nekik kell bizonyítaniuk a népirtás tényét, másfél millió ember, templomok, városok láthatatlanná válását, olyannyira, hogy Franciaország is csak 2001-ben ismerte el a genocídiumot. A törökök természetesen körömszakadtáig tagadnak, újabb örmény hazugságnak titulálva a felvetéseket. Lehetséges, hogy néhány évszázad kérdése, és Hitler igazsága tökéletesen igazolódik? Vagy amint egy titkos tanácsos kérdezte Lepsiustól Werfel könyvében: „*Sohasem tette fel magának a kérdést, doktor, hogy a nemzeti kisebbségek vajon nem jelentenek-e fölösleges nyugtalansági tényezőt, és nem az lenne a legjobb, ha eltűnnének?*”

Folytatjuk

(Megjelent a Magyar Nemzet 2005. május 14-i számában)

* * *

Boloz Antoniewicz János

Az örmények - Galiczia

6. rész

Az örmények kedvelt ételei közé tartozik mindenekelőtt a *hurutos gantscbúr*, vagyis a sajtyszerű főzelékpeppel és húsos derelyével főtt leves. A háromszögű derelyék közé egy négyszögűt is vágnak és ennek *dolwát* (szerencse) a neve; akinek ez jut, az még abban az évben férjhez megy, illetőleg megházasodik. Továbbá rizskásás leves (*prindze abúr*), valamint a már említett füstölt birkahús (*adzumis* vagy *búsén*), valamint különféle tészták, mint a *tutmáls* és *chatlamá*, mindenkifölött azonban befőtt gyümölcs, amilyennel az embert Keleti-Galicziában a napnak ily eledelre legkevésbé alkalmas szakaszaiban is minduntalan erőnek-erejével kínálják.

Íme tehát *Galiczia* legkeletibb zugába kellett mennünk, hogy egy kis hamisítatlan örmény népéletet lássunk. Kuty-nak és környékének örmény lakossága azonban, mint már mondtuk, legnagyobbbrészt csak a múlt században vándorolt be Romániából; tehát sem testi, sem lelki tekintetben nem képviselője a tisztább és nemesebb örmény jellegnek. Ez csak ama legrégebb bevándorlók utódaiban található meg, akik kevéssel Ani város elpusztulása után és az ezt követő három évszázadon át hagyták el hazájukat. Hogy ezek a politikai okokból elmenekült örmények a nemesség és a főbb rangúak köréből valók voltak, az világos és már a dolog természetéből következik. Ezek a maguk virágkorában büszkén őrzött nemzetiségük jellemvonásait a művészetek különféle ágaiban is tudták érvényesíteni. Míg a Kuty-ban álló, 1756-ban alapított örmény egyház a többiekhez hasonlóan, minők például a *Tysmienica* (1759-1791), *Sniatyn* (1718), *Horodenska* (1706), *Stanislan* (1748-1772) és *Lysiec* (1785) községbeliek, akárcsak a többi kisvárosi lengyel templom, bágyadt és ellapult barokk stílusban épült: addig a lemergi érseki székesegyházban a bizánczi-örmény építkezésnek látjuk, bár szerény, de mégis érdekes emlékét.

A kelet felé néző régi épületnek három, kívülről is föltetsző szentély-záradéka (apsis) van; a középső mely félkör-alakú (nem sokszögű, mint amilyenek a bizánczi templom építkezésnek a délnyugati vidéken levő példáinál többnyire láthatók), majdnem háromszor oly széles, mint a két keskenyebb, melyek láthatólag később kifaragott falaikkal ma is csak 1,6 méter szélesek. E két fülkeszerű és üresen álló, mert oltár befogadására keskeny kerek apsisoknak a nyugati oldalon két, ugyanolyan keskeny fülke felel meg; ezek a kereszthajók felé nyíltak, a nyugati hajótól pedig két idomtalan falpillérrel és fönn egy ugyanolyan vastag fallal vannak elválasztva, mely egy 4.07 méter széles és csak 5.2 méter magas, tehát igen tompa csúcsíven nyugszik. (Ilyen íveket gyakran láthatni Texier Dubois és P. Alischan műveiben.)

A hajók kereszteződése fölé meglehetősen magas, négy kerek ablakkal áttört, kívül sokszögű, belül ellenben kőalakú, alul tizenkétszögű keretbe foglalt kupola borul, melynek a hajlata nem valami ügyesen előre tolt téglákkal van megszerkesztve. Különös figyelmet érdemel, hogy a hosszanti hajó keleti és nyugati szára egyenlő hosszú, a kereszthajó szárai ellenben rövidebbek, úgy hogy a templom alaprajza sem nem a latin, sem nem a görög, hanem a sajátos örmény keresztet ábrázolja.

A kereszthajó szárainak ez a sajátos aránya, a kupola dobjának sokszögű kerete és külseje, a két oldal-apsis fülkeszerű keskenysége és a nekik megfelelő hátsó helyiségek, valamint a két tompa csúcsív alakja mind arra vallanak, hogy itt az egytetemes késő-bizánczi építkezésnek egy sajátos örmény alakú-

lata van előttünk. Az épület különben is kétségtelen hasonlóságokat mutat az Ararát hegyén fekvő *Arkuri* helység örmény templomához, csakhogy ott a hagyományos örmény derékszögű alaprajzot az oldalapsi-sok derékszögű alakja és a fő szentélyzarádeknak kívül szintén derékszögű elmeszése hívebben megőrizte.

Az örmény világi építkezés emlékeit azonban már hiába keresnök Lembergben; sőt az örmény utcák takaros házaik inkább azt a törekvést mutatják mind, hogy birtokosaik a késő-renaissance gazdag díszítményeit a többi lemergi patrícusokkal versenyezve alkalmazzák lakásaikon. Csak műveltségtörténelmi, de egyáltalában nem művészettörténelmi érdekük. Eredetüket csupán örmény pénznek, de aligha örmény kezeknek köszönhetik. Másként van a dolog a történelmi és tájképi szempontból egyaránt oly érdekes *Jazlowiec* városkában (buczaczi kerület). Hosszabb idő óta meg lévén telepedve, még a XVII. században is kiterjedt kereskedelmükkel a város tekintélyes és uralkodó elemeként látjuk itt őket szerepelni, kiknek külön püspökük és törvényszékük is van. A bennszülött lengyeleket és ruténeket ugyan nem túrhatták ki a vásártéren álló faházaikból és vályogkunyhóikból, de a főtérről villaalakban elágazó két főutcát majdnem kizárólag ők foglalták el. Ezekbe az utcákba építették sűrűn egymás mellé csinos földszintes házaikat, melyeket eleinte finom ízlésű és egyszerű, később azonban a lemergi kőfaragók szembetűnő beleártakozása folytán túlságosan cikornyás kapu- és ablak-keretekkel díszítettek. Csodálkozva láthatjuk ma is e házakban, melyekben most a nép legszegényebb része lakik, a tágas termeket és pitvarokat, ahol szép keresztboltozatok, választékos kődíszítványok és a szobák alatt tág, boltozatos pincék mutatják a hajdani lakók jómódúságát. Lembergben a féltékeny hatóság szigorúan megszabta házaik magasságát és szélességét, s részint ezekből, részint azonban abból a helytelen nagyravágyásból, hogy a leggazdagabb patrícusokkal versenyezzenek, ízléstelenségekre ragadtatták magukat és lassanként egészen elvesztették az építkezésben is nyilvánult hajdani sajátosságukat. Itt ellenben, ahol minden ilyen korlátozástól és szorongató szomszédságtól menten, egészen saját tetszésük szerint rendezhették házaikat és udvaraikat, az építkezésben is szabadon nyilvánulhatott saját szükségleteiknek és ízlésüknek megfelelő alkotóérzékük. De, valamint gyakran ugyanazon a sírkövön ölelkeznek az örmény és a barokk vonaldíszek, úgy az örmény és latin fölírat is szépen megférnek egymás mellett ugyanazon a kőtáblán. Kiválóan érdekes egy 1611-ből való kűtfölírat, melyen csodálatosan keveredik a barokk szőlőfüzér a sajátosan örmény szalagdísszel (mely a lemergi székesegyháznak 1463-ból való alabástrom tábláján még teljes tisztaságában látszik); hogy pedig a „milál”, vagyis a bennszülött keresztény, akire különben, ha nem valami nagy úr, kicsinyléssel néznek le, szintén érdeme szerint becsülhesse e közhasznú alkotást, a fölírat első sora latinul mondja el neki a mű eredetét: „*Jacobus Armenus bono publico fecit 1611*”, míg a következő három sor örmény nyelven folytatja: E kereszt és e kút állíttatása Jakab úrnak és testvéreinek, Istvánnak a műve. Befejeztetett az örmény számítás szerinti 1000-ban és 60-ban Aprahem (a kőfaragó!) hajtotta végre e munkát hűségesen.

Néhány évtizeddel később magasan a város fölött, ahol a buczaczi fősíkról a völgyhasadékba vezető út hirtelen bekanyarodik, fölállították az (1800 táján lebontott) örmény kaput, s ugyanez időben saját nemzetörségük vitézül védelmezte az Örményországból csak nemrég érkezett *Selerowicz Bohdan* vezérlete alatt 1648-ban a kozákok és tatárok, később pedig a törökök ellen a várost. Megvető göggel tekintenek e háromnegyed-örmények őrtornyuk tetejéről a város kispolgáira, és csak a Koniccpolskiak, Jazlowice hatalmas urai, kik a völgykatlan másik oldalán büszkén és dacosan álló sziklavárában laknak, tudják őket tiszteletre kényszeríteni.

*Megjelent: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben,
Galiczia, Budapest 1989.*

/Szerk. megjegyzés: eredeti írásmóddal/

* * *

Jakab Gábor pápai káplán

Bibliai szövegek

Világosító Szent Gergely „búcsúján” a szamosújvári örmény katolikus székesegyházban

Szentlecke Pál apostolnak a Korinthusiakhoz írt második leveléből (2 Kor 4,5-9)

Testvéreim! Mi nem önmagunkat hirdetjük, hanem Jézus Krisztust, az Urat, magunkat pedig, mint Jézus kedvéért szolgátoakat. Isten ugyanis, aki azt mondta: A Sötétségből támadjon fény, világosságot támasztott

a mi szívünkbe is, hogy felragyogjon nekünk Isten dicsőségének ismerete Jézus Krisztus arcán. Ezt a kincset cserépedényben őrizzük, hogy az erő túlradó nagyságát ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk.

„Mindenfelől szorongatnak, de össze nem szorítanak. Kétségkedünk, de kétségbe nem esünk. Üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk. Földre terítenek, de el nem pusztulunk. Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön.”

Evangélium Szent János könyvéből (Jn 12,35-36a)

Abban az időben így szólt Jézus tanítványaihoz: *„Már csak rövid ideig van nálatok a világosság. Járjatok a világosságban, amíg a tiétek, különben elborít titeket a sötétség. Amíg veletek van a világosság, higgyetek a világosságban, hogy a világosság fiai legyetek.”*

Szamosújvár, 2005. június 11.

Világosító Szent Gergely

Krisztusban Testvérek!

A felolvasott bibliai szövegekben a „világosság” szó többször is előfordult. „Kulcsszó”. Lényeges mondanivalót hangsúlyozni akaró jelzőként a ma ünnevelt Szent nevében is szerepel, aki „világosító” Szent Gergelyként lett (elsősorban az örmény egyházban) közismert.

Hogy a „világosság” kulcsszóval ki is nyithassuk a bibliai szövegekbe zárt mai isteni üzenetet, elmélkedésünket egy Pál apostoltól kölcsönvett imádsággal kezdem: *„Urunk Jézus Krisztus Istene, a dicsőség Atyja, adja meg nektek a bölcsesség és kinyilatkoztatás lelkét, hogy megismerjétek őt. Világosítsa meg lelki szemeteket, hogy megértsétek, milyen reményre hívott meg titeket, milyen gazdag a szentek fonséges öröksége, és milyen mérhetetlenül nagy az Ő hatalma fölöttünk, akik hívőkké lettünk” (Ef 1,17-18).* *„Valaha ugyanis sötétség voltatok, most azonban világosság az Úrban” (Ef 5,8)* Az idézett mondatok megcáfolhatatlan indoklása így olvasható Szent János evangéliumában: *„Aki nappal jár, nem botlik meg, mert a világosságban lát. De aki éjszaka jár, megbotlik, mert nincs világossága” (Jn 11,9a-10).*

Világosító Szent Gergely a kaukázusi Örményországnak, illetve a nagyon sokat szenvedett és sok viszontagságot átélt örmény népnek a köztiszteletben álló nagy szentje, nemzeti apostola. Örményország, amely a Kr. e. 6. századtól ARMENIA néven volt ismert az ókori világban, „hivatalosan” már 301-ben kereszténnyé lett. Néhány évvel korábban tehát, mint a Római Birodalom egésze, amely csak 313-ban ismerte el (ugyancsak „hivatalosan”) a keresztény vallást, illetve a keresztény hitet.

Egy legenda szerint: Abgár örmény király levelet váltott magával az Úr Jézussal; meghívta őt, jöjjön el hozzá, és megosztja vele országát. Jézus azt válaszolta, hogy ő nem, de valamelyik apostola elmegy helyette. Így is történt. Szent Tádé és Szent Bertalan (utóbbit éppen ma ünnepli a római katolikus egyház) az első pünkösöd után lelkesen útra keltek, elmentek Örményországba és megérkezésük után nyomban neki-láttak a hittérítő munkának.

Mint minden legendának, természetesen ennek is van valóság-magva, hiszen már a 2-3. században tekintélyes számú keresztény élt Örményországban. Ám ennek ellenére a legnagyobb hatású misszionáriusnak még sem őket, hanem Világosító Szent Gergely püspököt tartják az örmények, aki - úgymond - „megvilágosította” (persze nem a maga emberi, hanem az Evangélium isteni világosságával) az addig pogányságban, tehát lelki sötétségében élő örmény népet. Az apostolok közvetítésével átvett jézusi tanítást olyan lelkesen és olyan eredménnyel hirdette, hogy még az emberi méltóságából korábban teljesen kivetkőzött és ösztönei rabjaként teljesen elállatiasodott gonosz királyt, Tiridatot is sikerült megtérítenie, aki aztán elkötelezett krisztushívőként, akárcsak később Pannóniában a magyar Szent István, az egész népet keresztvíz alá vezette, s a keresztény vallást államvallássá tette. És a nép az új hitet nemcsak készséggel elfogadta, de őszintén magáévá is tette, tanúságtevően megélte, amit kézzelfoghatóan bizonyít súlyos megpróbáltatásokkal teli, tizenhét évszázados viharos történelme.

Bárhová is vetette századok során a keserű sors az örményeket, zömében az Ararát hegye környékén élő nép fiait és leányait, mindvégig töretlenül megőrizték hitüket, és soha nem veszítették el. Itt Erdélyben sem: Erzsébetvároson, Gyergyószentmiklóson, Besztercén vagy Szamosújváron, ahol most vagyunk, ahol ég felé mutató jelként oly impozánsan áll a város közepén ez a sok vihart látott, természeti csapásokat átélt, nagy történelmi múlttól és gazdag kultúráról tanúskodó gyönyörű barokk templom.

1671 után családok százaival érkeztek az örmények Erdélybe, a török fennhatóság elől Moldván át menekülve, akiket szívesen fogadott be Apafi Mihály akkori fejedelem. Ha a tovatűnt tizenhét évszázad alatt

törtétek megosztlások a nép körében, és alakultak különféle csoportok, a megtartó közös gyökerek mindvégig érintetlenül, épek maradtak. Tulajdonképpen a Világosító Szent Gergely hirdette jézusi hit tartotta meg az örményeket létükben, szétszórtságuk ellenére is (mindenütt a nagyvilágban) mind a mai napig. Megboldogult II. János Pál pápa 2001-es örményországi látogatása alkalmával a 17-ik centenáriumi ünnepegek egyikén ezért elismerőleg ezeket a szavakat mondta: „*Buzgón őrzitek sok-sok vértanú emlékét és a vértanúság az örmény nép és egyház sajátos jegye maradt.*”

A sok-sok megpróbáltatás közül egyről itt és most kifejezetten meg kell emlékeznünk: az úgynevezett örmény genocídiumról, a 20. század első holokausztjáról. Kilencven esztendővel ezelőtt, 1915. április 24-én kezdődtek Isztambulban a másfélmilliós emberáldozatot követelő törökországi népirtások. A leírhatatlan tragédiának, mint köztudott, *A Musa Dagh negyven napja* című regényével *Franz Werfel* osztrák író állított szellemi természetű emlékszobrot. Az idei esztendőben ezért mindenütt, ahol jelentősebb számban élnek örmény népcsoportok, az akkor elpusztultakért (is!), a Gábrriel Bagradjanokért szólnak az örmény harangok. Egyfajta szemléltetésként és hangulati „betétként” a regény utolsó három sorát idézem: „*Gábrriel Bagradjannak szerencséje volt. A törökök második golyója szétzúzta halántékát. Amikor lezuhant, belekapaszkodott a fejébe és magával rántotta a földre. És fiának a keresztje ott feküdt a szívében.*” A kereszt kifejezte mély fájalmát az örmény egyházi énekek hallgatása közben. Személy szerint magam is érzem, valahányszor eljövök ide ünnepelni a nagy szentet, Világosító Szent Gergelyt.

Hadd mondjam el itt római katolikus papként bizonyos büszkeséggel, hogy jelenlegi Szentatyánk hajdani névelődje, XV. Benedek, 1915-ben fölemelte szavát a halálra szánt örmény nép védelmében, amely népet túlzás nélkül a teljes megsemmisülés szélére sodortak az akkori kegyetlen vérengzések. Az akkor elszenvedett szörnyűségek önmagukban is elégséges magyarázatát adják annak a ténynek, hogy miért él olyan mélyen ma is e nép lelkében Jézus keresztjének tisztelete. Sajnos, az illetékesek a pápa figyelmeztetését nem vették tekintetbe, és így Európában néhány évvel később újabb szörnyűségek, újabb holokausztok (a szovjet Gulág, majd a zsidó shoáh, s egyebek), következtek. És mint szomorúan tapasztaljuk, a rettenetes szörnyűségeknek azóta sincs vége. Ma már egy világméretűvé nőtt ördögi terrorizmus tart félelemben egyre több népet és nemzetet. Világosodni nem akaró, sőt, egyre sötétebbé váló világunkban, melyben egyre fáradtabbak, egyre reményvesztettebb és egyre zavartabb lelkiállapotúak az emberek (és nem utolsó sorban ma is szülőföldjük más és más okokból történő kényszerű elhagyása miatt: mert nincs elegendő kenyérkereseti lehetőség, mert kizsákmányolják és személyi méltóságukban pusztán nyelvük és kultúrájuk mássága miatt megalázzák sőt, megverik őket), ugyan mit kérhetnénk leginkább a gondviselő Istentől, ha nem a mielőbbi szellemi és lelki megvilágosodást, a belső világosságot, a mielőbbi észhezterést és kijózanodást, a szünni nem akaró („mi majd megmutatjuk” jeligéjű) bosszú és erőszak helyett a kölcsönös kiengesztelődést és a kibékülést?!

Rá kell végre döbbsennie a saját levében fortyogó világnak arra, hogy bár sokféle út van, „kiút” csak egy lehetséges: a békesség útja! Más úton (mint a kölcsönös kiengesztelés és a békességeteremtés útja) nem lesz jövője a jobb sorsra érdemes világnak. Ennek a világosságnak azonban, hogy a sötétségben valóban fényt gyűjtani tudó világosság lehessen, először az egyes emberekben, tehát bennünk (bennem, benned és benne) kell fölfénylenie, belőlem, belőled és belőle kell kisugárzódnia közvetlen környezetünkre, a mellettünk élő emberekre, a kisebb-nagyobb közösségekre, saját kis családjára és népeinkre első sorban, közvetve pedig az emberiség nagy családjára!

Hadd idézzük fel itt emlékezetünkben néhány pillanat erejéig a Bibliának azt a közismert részletét, amely szerint a már említett Ararát hegye az a nevezetes földrész, ahol a hagyomány szerint Noé bárkája szárazra ért. Miként akkor a kibocsátott galamb a béke és a szeretet olajágával (a vízözön megszűnése után) visszatért, úgy kell visszatérnie a gyűlölködő népek életébe a béke szellemének. Ez ma már több mint korparancs, ez ma már életben maradásunknak sine qua non-ja, elengedhetetlen feltétele.

Van hát miért összekulcsolnia kezét, fohászodnia és esedeznie a harmadik évezred elején mind az egyes embernek, mind az egyetemes emberiségnek. Ám hogy imádságba foglalt vágya teljesülhessen, mindennapi életében az önös érdekek mindenáron való érvényesítése helyett a szeretet parancsa önzetlen megélésének kell bekövetkeznie! Nem annak tehát, hogy ki tud többet szerezni, ki tud nagyobb gazdasági vagy politikai befolyásra és hatalomra szert tenni, ki tud még jobban meggazdagodni, hanem annak, hogy ki tud jobban szeretni, ki tudja a másikat jobban megbecsülni, ki tudja az Istentől ajándékba kapott életet a legnagyobb fokban értékelni.

A konkrét teendőket és buzdításokat az elhangzott bibliai szövegekben Jézus Krisztus és Pál apostol fogalmazták meg. Krisztus így buzdít ma mindnyájunkat: „*Járjunk világosságban, (mint a világosság fiai)*

hogy el ne borítson a sötétség! " Pál apostol pedig a remény nélkülözhetetlenségéről és megtartó erejéről beszél. Bármilyen helyzetben is legyünk: „*Kétségkedhetünk, de kétségbe nem esünk. Üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk. Földre terítenek, de el nem pusztulunk!*” Ugyanezeket a gondolatokat öntötte művészi formába mindnyájunk vigasztalására *Hovhannész Tumán* örmény költő, aki sokat szenvedett nemzettársaihoz címzett versében ezeket a sorokat vetette papírra: „*Életben maradtál, talpon maradtál bajaidban, a múlt és a jelen titokzatos útján: talpon bölcsen, gyötrődve és szomorúan a te Isteneddel. És eljön a hajnal, ahol majd boldog lesz az élet: végül a világosság, ezer és ezer lélekben, és a te Ararát hegyed szent ormain végül fellobban a jövő tüze. Akkor majd, azon a hajnalon új énekek és új költemények fakadnak költőid ajkán.*”

Ez a hang már nem csupán innen, a földről, de egy kicsit „odaátról” felcsendülő hang, égből érkező üzenet, a bibliai „új ég és új föld” isteni üzenete a hitben, a reményben és a szeretetben!

Befejezésül a száz éve született József Attilát idézem: „*Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni.*” Másképpen mondva ugyanezt: valami nagy-nagy világosságot kellene gyújtani! Hol? A fejekben és a szívekben! Világosságot a lelkileg korán megrontott gyermekek fejében és szívében, világosságot az erkölcsileg súlyosan veszélyeztetett drogfüggő fiatalok fejében és szívében, világosságot az elbizonytalanodott-tanács-talan felnőttek fejében és szívében. És nem utolsó sorban világosságot az egyház meg a világi társdalom irányítóinak, a politikusoknak és az egyház vezetőinek a fejében és szívében, hogy köldöknéző, üres retorikával önmagát és másokat is ámító, s ezért egyhelyben-topogó körbejárás helyett valóban megtalálhassák a kivezető és előre vivő egyenes utat, hiteles választ keresve *Az ember tragédiájában* föltett *Madách*-i kérdésre: „*Megy-e előbbre majdan fajzatom, nemesbedvén, hogy trónodhoz közelegjen, vagy, mint malomnak bánna, holtra fárad, S a körből, melyben jár, nem bír kitörni.*”

Töprengéseinkben egyet semmiképpen se feledjünk Testvérek! Az idő kezdetén, in illo tempore, a nagy univerzum Isten által történt létbeszólítása is, maga a TEREMTÉS, a világosság megteremtésével kezdődött! A Biblia legelső lapján szó szerint ez olvasható: „*Isten szólt: Legyen világosság! És lett világosság!*”

És most mi is imádkozzunk és fohászkodjunk: Világosító Szent Gergely, ebben az ünnepi órában Hozzád fordulunk és kérve-kérünk, égi közbenjárásoddal eszközöld ki mindnyájunk számára a világosságot, a belső megvilágosodást, hogy a bennünket körülvevő külső sötétség ellenére is a lehető legtisztábban lássunk, hogy az élet labirintusában el ne tévedjünk, meg ne botoljunk, hogy Isten velünk kapcsolatos egy-személyes tervét felismerhessük és azt a magunk helyén (nem szavalatokkal és szónoklatokkal, hanem) becsületes munkával meg is valósíthassuk.

*(Elhangzott a Szamosújvári Örmény Katolikus Székesegyházban
2005. június 11-én)*

* * *

Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Ismét eltelt egy év avagy tudósítás a szamosújvári búcsúról

„*Szamosújvár az örmények Mekkája*” -írta Petőfi erdélyi utazásai során. Az erdélyi örmények leszármazottai - köztük jómagam is - magyarnak vallják magukat, hiszen őseink 1672 után házasságot kötöttek székelyekkel, magyarokkal, de örmény eredetüket soha nem tagadták meg. Kettős identitásunkat –azonosság-tudatunkat - büszkén vállaljuk. Feltekintünk arra a népre, amely 301-ben, a világon elsőként vette fel államvallásként a kereszténységet, melyet a világtörténelem a kultúráteremtő népek közé sorol.

„*Szamosújvár az örmények Mekkája*” - írta Petőfi. Mit tudnak ma erről a városról az emberek? Meglepődve tapasztaltam, nagyon sokan csupán a híres betyár: Rózsa Sándor nevével kapcsolják össze a város nevét. (Itt raboskodott a börtönben, itt végezték ki, és itt található sírja a temetőben.) Bízom benne, hogy pár érdekes dologgal sikerül a nyájas olvasó érdeklődését felkeltenem és kedvük támad majd személyesen is ellátogatni ebbe a szépséges barokk városkába.

Szamosújvár várát Fráter György püspöksége idején, az 1500-as évek első felében kezdték el építeni, 1540-re készült el. A törökverő egi hőst, Dobó Istvánt Ferdinánd király azzal jutalmazta, hogy kinevezte Erdély vajdájává, székely ispánná és Szamosújvár kapitányává. Dobó itt is bebizonyította kiváló hadvezé-ri képességét, azonban irigyei és személyes ellenségei cselvetése következtében Kolozsváron vád alá helyezték, és családjával együtt 1556. decembertől egy évig a szamosújvári vár börtönében raboskodott, ahonnan romantikus körülmények között szökött meg.

A vár a XVII. században jól megerősített, biztonságos fejedelmi lakóhely volt. Szívesen tartózkodott itt I. és II. Rákóczi György fejedelem is. (Utóbbi innen indult el 1657-ben a lengyelországi hadjáratra.) 1665-ben került I. Apafi Mihály fejedelem kezébe, ám békeidőben Szamosújvár hadi fontossága háttérbe szorult, leginkább, mint politikai börtön volt jelentős. (Jókai „Törökvilág Magyarországon” című regényének cselekménye itt játszódik.)

A túlnyomóan kereskedő örményeket I. Apafi Mihály telepítette le Erdélyben. I. Lipót beleegyezésével, amikor az örmények egy csoportja megvásárolta a szamosújvári vártól délre eső részt, *Gerla* falu helyét, városépítés céljára. Az alapkövet 1700-ban tették le. A város felépítése mintegy 15 évig tartott. Az 1717-es tatárpusztítás nyomait az örmények hamar eltüntették és 1719-ben fallal körülvéve, három kapuval ellátva, biztonságos települést teremtettek maguknak. Az 1726-os királyi oklevél szerint a város az *Armenopolis*, azaz *Örményváros* nevet kapta. 1759-ben a nagyszebeni országgyűlésen kimondták: a település a szabad királyi városok közé emelkedett. II. József is meglátogatta erdélyi utazása során és 1786-ban új oklevélben foglalta össze a város jogait. Hetenként két vásár, évenként 4 országos vásár tartását engedélyezte és pallosjoggal (*ius gladii*) ruházta fel. A jogokat a város azonban csak 1833-ban tudta elismertetni. Időközben az örmény lakosok kezdtek elmagyarosodni és a tekintélyes családok magyar nemesiséget szereztek.

1841-ben kiszárították a szamosújvári várárkot és a helyén sétányokat alakítottak ki. 1846-ban a malomárok és a kis-Szamos gátjai közötti területen üdülőparkot létesítettek, melyet a szépségéért és a nagy bécsi parkkal való hasonlatosságáért „Kis-Schönbrunn”-nak nevezték.

Péntek délután szeretetre méltó házigazdánkkal, Lengyel Marikával sétát tettünk a parkban, ahol a 150 éves fák lombjai rég elmúlt idők eseményeiről susogtak nekünk. Itt volt a korzó hajdanán, a fiatalok itt korcsolyáztak télen, a zene pavilonban szép zenét hallgattak a gyönyörű barokk városka lakói. Békét és a hajdani jólétet sugározza a park még most is, pedig sok hatalmas fa pusztult el az utóbbi években és szemmel látható, hogy a közeljövőben további fák sorsa lesz a szomorú enyészeté. Sétánk során megtekintettük a Pongrátz házat is. *Pongrátz Simon* törvényszéki bírónak az 1956-os forradalomban 6 fia harcolt a budapesti barikádokon. A legnagyobb testvér, *Pongrátz Gergely* a Corvin-köz parancsnoka volt, ahol egy gyalogosezreddel azonos erejű felkelő haderőt vezetett. A „Corvin-köz 1956” című könyvében így vall önmagáról: „*Büszke vagyok örmény eredetemre, amit megtartottam a vallásunkban is, ugyanis a vérem és vallásom örmény maradt. Ellenben a szívem magyarként ver.*” Szamosújvár gyászolja nagy szülöttét, a 2005. május 18-án tragikus hirtelenséggel elhunyt Pongrátz Gergelyt.

Az örmény nagytemplomot 1748-ban kezdték el építeni, 1800-ra épült fel teljesen. 1804. június 17-én szentelte fel Mártonfi József rk. püspök a Szentháromság tiszteletére. Az építési költség 600.000 forintba került, ebbe benne foglaltatik Mária Terézia királynő 1200 aranyforintja is. 7 oltára van, a Nagyoltár 1842-ben készült el Jakabfi Gergely költségén, aki a kivitelezésért 9 000 ezüstforintot fizetett. Az oldal-kápolnában őrzik Rubens festményét a „Levétel a keresztről” című alkotását, melyet 1806-ban I. Ferenc király adományozott a szamosújváriaknak.

Ebben a templomban tartják minden évben a Pünkösöd utáni 4. szombaton a Világosító Szent Gergely búcsút. Idén június 11-én került erre sor. A 11 órakor kezdődő szentmisét *Dr. Puskás Attila* vikárius úr celebrálta. *Jakab Gábor* pápai káplán mondta a szentbeszédet, amelyben a fény, a világosság fontosságát hangsúlyozta. Világosító Szent Gergely 301-ben térítette meg az örményeket és III. Tiridat király ekkor tette államvallássá a kereszténységet Örményországban. Gergelynek az Ige fény alakjában jelent meg. Fény - világosság - meleg nélkül nincs élet. A káplán úr beszéde végén reményét fejezte ki, hogy a televíziós csatornák pusztító szellemisége által elbutított gyermekek, a drogozó fiatalok, a depressziós felnőttek, az életunt idősök szívében-lelkében a fény és a világosság uralkodik majd. A mise alatt a szamosújvári kórus, az áldozás közben *Kirkósa Orsolya* operaénekesnő szép énekét hallgathattuk. A szentmise végén *Szakács Endre* plébános úr köszöntötte a megjelenteket és hívta meg őket a hagyományos ünnepi ebédre.

Erdély minden pontjáról érkeztek zárandokok erre a nevezetes ünnepre. Itt volt Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros, Torda, Brassó, Székelyudvarhely, Szatmár, Nagyvárad küldöttsége, az Erzsébetvárosban szolgáló plébános, sőt, külföldről is érkeztek oda elszármazott magyarörmények. Budapestről a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (EÖGYKE) képviselőjében hárman, dr. Issekutz Sarolta elnök asszony, Heim Pál alelnök és jómagam vettünk részt a búcsún.

Az ebéd hagyományosan előételből, finom angadszabur levesből és harmadik fogásként sült húsból, krumpli körettel és káposztasalátából állt. A régen látott ismerősök-barátok örömmel köszöntötték egymást és folytattak eszmecserét az eltelt egy esztendőről. Ebéd után Sarolta átadta Puskás Attila vikárius

úrnak az EÖGYKE ajándékát: három kiállítási anyagot. (Genocídium kiállítás, Vákár Tibor Ararát szimfónia című rajzsorozata, és Gross Arnold képei). A vikárius úr örömmel és köszönettel vette át az ajándékot, amelyet Erdély számos helyén, vándorkiállítás formájában fognak bemutatni a közeljövőben az érdeklődőknek.

A búcsú tiszteletére kiállítást rendeztek a Karácsonyi palota épületében örmény liturgikus tárgyakkal, amelyet szombat délután tekintettünk meg. Az épület középső részét az emeleti erkély és a Madonna szoborral koronázott háromszögű oromzat hangsúlyozza. A szamosújvári barokk építészet egyik legszebb épületének nagyméretű, díszes kapuját kétoldalt atlaszok díszítik. A kiállításon páratlan értékű örmény miseruhák, egyházi ereklyék láthatók üveges tárolókban. Döbbszent tapaszaltam, hogy az üvegszekrények oldala nyitott volt, (nincs beüvegezve!!!), tehát bárki kiveheti a több száz éves relikviákat. Bár véleményem szerint a levegő nedvességtartalma, hőmérséklete és a por szintén sokat árthat a szépséges műtárgyaknak. Bizom benne, hogy a kiállítás rendezői csak a megnyitó előtti sietségben hagyták figyelmen kívül a fent felsoroltakat.

A mise és az ünnepi ebéd után meghívást kaptunk a Simay házba is. A Simayak Szamosújvár alapító családjai közé tartoznak. A városnak 7 Simay főbírája volt. Mindegyiket többször is megválasztották. Dr. Simay Gergely (1823-1907) a Magyar Országgyűlés jeles politikusa és képviselője volt. Fia, dr. Simay Gyula a budapesti örmény közösség elnöke volt. Mint politikus és parlamenti képviselő, nagymértékben hozzájárult Szamosújvár és az örmény hagyományok felújításához.

A ház még ebben a lepusztult állapotában is gyönyörű. A régi fényes idők idézi: minden szobában a hatalmas cserépkályha színével megegyező, féldrágakővel díszített kilincset csodálhattunk meg. Tehát a zöld kályhához zölddel díszített, a kék kályhához kék, a bordó kályhához bordó kilincs dukált.

Szombat este útra keltünk és elutaztunk Kolozsvárra, ahol a Bálint Tibor kúrián vendéglátónk Bálintné Kovács Júlia és párja, Vencel nagy szeretettel és finom vacsorával ajándékoztak meg bennünket. Vencel a kertben sütötte a finom flekkent, melyhez krumplipürét ettünk új hagymával, új fokhagymával, vörösbor kíséretében. Széles jókedvünk támadt, ezért este 23 órakor felpróbáltuk Julika kalapgyűjteményének minden egyes darabját és a Bálint kúria még éjfélkor is visszhangzott a kacagásunktól.

Számomra nagy élményt jelentett, hogy a kiváló író személyes tárgyai, bútorai között tölthettem az estét és az éjszakát. Reggel napsütésre ébredtem, az ablakon keresztül körben a hegyek mosolyogtak rám, békét és nyugalmat sugárzott minden.

Reggeli után egy csokor virággal kimentünk a Házsongárdi temetőbe, ahol Bálint Tibor örök álmát alussza. Elmondtunk egy Miatyánkot a lelki üdvösségéért, aztán irányunkat Budapest felé vettük. Útközben megálltunk annál a háznál, amelyben Szervátiusz Jenő és fia Tibor élt és alkotott. A műterem ma is üres, a ház egy részében laknak. Megnéztük közelebbről a ház falát, ahová beépítettek három dombormíves követ, Szervátiusz Jenő munkáját. Bementünk a kertbe, és lelki szemem előtt megjelent az idős művész szikár, magas alakja, úgy, ahogyan 1983. február 18-án Budapesten, a Vigadó Galériában volt szerencsém őt látni a kiállítása megnyitóján. Fia, Tibor (hála Istennek) élő legendaként tartózkodik közöttünk. Nagy élményt jelentett számomra a két szobrászművész otthonának megtekintése.

Aztán visszaültünk az autóba és megállás nélkül jöttünk: OTTHONRÓL -HAZA.

(Budapest 2005. június 13.)

* * *

Részletek Narekaci Szent Gergely imájából

„...Urunk és megbékítőnk...”

„...Te teremtetted örök és megmásíthatatlan akaratoddal a teremtményeket, és adtál létet minden létezőnek...”

A keleti emberek ezt talán jobban érzik: a teremtés nem csupán az emberre vonatkozik. Abban megvan a szerepe mindennek, legyen az élőlény, legyen az élettelen. Csak mi erre nem mindig gondolunk, s nem látjuk át a nagy célokat, mert csak a pillanatnyiakat keressük. Felelősek vagyunk hát környezetünkért, a világért, az egész teremtésért, mert az mind Isten akaratából történt!

Dr. Sasvári László

* * *

Meghívó
Szeretettel meghívjuk Önt és kedves családját

MIKLÓSI ANDRÁS orgonaművész és VÁRADY MÁRIA színművész
HANGVERSENYÉRE

„Megemlékezés az örmény genocídium 90. évfordulója alkalmából”

Műsoron: Félix Mendelssohn-Bartholdy, Johann Sebastian Bach,
Liszt Ferenc és Henry Mulet művei,

valamint szemelvények az örmény irodalom évszázadaiból.

Helyszín: Pécs, Belvárosi Plébániatemplom (Dzsámi), Széchenyi tér

Időpont: 2005. július 22-én 20 óra

* * *

Bálintné Kovács Júlia

**Pillanatképek néhai és mai Aranyosszéken otthonra lelt örmény és örménymagyar
családokról**

Szeretve tisztelt Hallgatóság!

Rövid előadásomat Merza Gyulának, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület egyik alapító tagjának a 19. század végén írott versrészletével kezdem, melynek külön időszerűséget ad az 1956-os forradalom és szabadságharc nemrég elhunyt Corvin-közi főparancsnokára, a szamosújvári születésű Pongrátz Gergelyre való emlékezés, kegyeleti főhajtás.

A vers címe:

MAGYAR-ÖRMÉNY HAZAFISÁG

*Maroknyi nép él e földön
Több mint kétszáz éve,
Érzelemben annyi öltön
Színmagyarrá érve.*

*Oly magyar az örmény lelke,
És a szó az ajkán,
Hogy örömét ország lelte
E derék népfajtán.*

*S míg oltárán örmény maradt
Kegyelet és rítus:
A szívében, lám ezalatt
Nőtt a magyar virtus...)*

Amint e kis versrészlet is vallja, az Erdélybe települt örmények hazára leltek itt, és mind anyagi, mind szellemi erőforrásaikat arra használták, hogy e kis országot felvirágoztassák. Örménymagyar Baráti Társaságunk, az ARMÉNIA és a budapesti székhelyű Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület célja, hogy töredékekből, mozaikokból összerakja a történelmet - mely tulajdonképpen Erdély magyar történelme is -, megismerje, majd megismertesse azt a ma emberével, mert egyrészt Vörösmarty Mihállyal együtt valljuk: „Emlékek nélkül népeknek híre csak árnyék”, másrészt Nemeskürty tanár úrral hirdetjük: „A múltat nem lehet tőlünk elvenni, de az csak akkor a mienk, ha ismerjük.”

Konferenciáinkon, az 1997. évi márciusától havi rendszerességgel megjelenő folyóiratunkban, a Füzetekben és egyéb kiadványainkban kísérletet tettünk már eddig is arra, hogy bemutassuk egy-egy tájegység örménymagyar családjait.

Talán a mi munkánknak is köszönhető, hogy az amatőrök mellett, a történész szakemberek figyelme is e kis erdélyi népcsoport felé fordult, hisz elmondhatjuk: e kutakodás napjainkban reneszánszát éli. Ezek

egy része, például *dr. Száva Tibor-Sándor: Szépvízi magyarörmények nyomában* - Bécs, 2003 - című könyve alapos kutatásokra támaszkodva módosítja az örmények Erdélybe településének idejét, módját és a betelepülő családok számát.

A szépvízi és gyergyói örmény családok mellett képet alkothattunk a radnóti, szilágysági, kézdivásárhelyi, sóvidéki, főleg szovátai, kolozsi, marosvásárhelyi örménymagyarok egy részéről. *Dr. Bajusz Istvánnak* a 4. jubileumi konferenciánkon elhangzott előadásából: Két örmény botanikus: *Wolff Gábor és Gyula*, Aranyosvidék két neves alakjával is megismerkedhettünk. Egyedül a Wolff családról több órás előadást lehetne tartani, hiszen nem csak mint botanikusok és gyógyszerészek jelentősek, hanem a közéletnek is fontos szereplői voltak. Még Orbán Balázs is számon tartja az apát Torda jeles emberei között. Időkeretünk nem teszi lehetővé, hogy többet szóljak róluk.

Elmondom viszont, hogy a Füzetekben közöltük a tordai *Darkó Aladár* önéletírását - Amberboj gyöke-
rek -, Sas Péter megemlékező írását Darkó László festőművészről, és a magyarörmény művészek soroza-
tában bemutattuk a szintén tordai születésű *Albert Annamáriát*.

A 2005. júniusában megrendezésre kerülő Aranyosszékről szóló konferencia arra ösztönzött bennün-
ket, hogy egy-egy pillanatképből felvillantsuk ennek a vidéknek néhai és mai örménymagyarjait. Mikor
megkezdtem az adatgyűjtést, nem hittem, hogy a bőség zavarával kell majd megküzdenem, csak azt tud-
tam: számíthatok barátaim, *dr. Maros Dezsőné Albert Annamária*, a Kolozsvári Állami Magyar Opera
örökös tagjára, és *Bogdánffy Botond* helytörténész, lelkes örménységkutató segítségére, valamint bizo-
nyos forrásmunkákra. E két barátomnak olyan bőséges adathalmaz, szöveg és fényképanyag van a birto-
kában, melyet érdemes lenne könyvalakban feldolgozni.

Ha örmények után kutatunk, Aranyosszéken is a római katolikus plébániák anyakönyveit kell fellapoz-
nunk, hiszen örmény katolikus plébánia legközelebb csak Szamosújváron működött, és az örmények leg-
többször a helyi plébániák szolgáltatásait vették igénybe, ha esküvő, keresztelő vagy temetés volt a csa-
ládban.

A tordai római katolikus anyakönyvek névmutatóiban több tucat örmény családnévvel találkozunk, né-
melyikkel több változatban is. Ezek: Alexa, Amberboj, Ambrus - aki Szentpéteri Máriával kötött házassá-
got, Amirás, Babcsák, Betegh, Biluska, Bocsánczy, Bogdán, Bogdánffy, Bulbuk, Csiki, Dániel, Duha,
Esztegar, Fogolyán, Gajzágó, Gogomán, Gopcsár, Hacsukj, Harmath, Issekutz, Kapdebó, Karácsom, Ka-
rácsonyi, Karátson, Karátsoni, Káringetz, Kazatsai, Kazatsay, Korbuly, Kovrig, Lászlóffy, Lengyel, Mar-
kula, Marosán - aki Szentpéteri Rebekát vette feleségül - Miron, Murádi, Nuridzan, Nurisán, Nurizsán,
Ostián, Osztián, Ötves, Pap, Patrubán, Patrubány, Pattantyús, Placsintár, Pongrác, Retezár, Szappanos,
Szentpéteri, Szentpétery, Todorffi, Tömlő, Tucsek, Tucsik, Tutsek, Tutsik, Vertán, Verzár, Wolff, Zakari-
ás.

Ezek között szerepelnek olyanok, akiknek leszármazottai ma is élnek Tordán, mint például az Amirá-
sok, Bogdánffyak, a Tömlő család, de nagyrészükkel csak az ótordai temető sírkövein találkozhatunk, és
ugyanott csodálhatjuk meg idősb Szentpéteri János családi sírboltját.

Örmény családnevek olvashatók Aranyosszék majd minden helysége temetőjében. Felvincen a Nevelits
család, Várfalván Sáhin Mária tanítónő volt Nagy Domokos református lelkész felesége. Harasztoson
Murádin Lukács kántortanítóként szolgálta a közösséget, és fiai is ezt teszik, Murádin László, mint nyelv-
művelő - elsőként tüntették ki a nyelvapolók díjával - és Murádin Jenő, mint ismert és elismert művészet-
történész. És ott voltak Egerbegyen a Szentpéteriek, most is ott vannak Nagyossyék. Aranyosgyéres kü-
lön kutatást érdemelne, de legalább Péter Károly EMKE-díjas közéleti mindenestől tanárt említem, a vala-
mikor Torockón tanító Harmath László mellett. E kis felsorolásban Torockószentgyörgy az utolsó állo-
más, ahol Csiki Aranka kriptája látható, rajta a felirat: „Aki az Úrban hisz, örökké él.” Hozzáteszek ehhez
egy sokat idézett gondolatot: „Csak az hal meg, akit elfelejtenek.” Ezért emlékezünk most is rájuk, hogy
ne váljanak holtakká.

Első forrásmunkám Orbán Balázs: Torda város és környéke című munkája, (Budapest. 1889). Lássuk,
tesz-e említést az örményekről? Bizony igen! Mindjárt az előszóban köszönetet mond dr. Szentpéteri Já-
nosnak, a munkájához nyújtott segítségért, és a könyv lapjain később is gyakran felbukkannak az örmény
családnevek.

Természetes, hogy Torda és vidéke vonzotta az örményeket, hiszen 1889-ben ez a hely nagyvárosnak,
kereskedelmi központnak számított, s korábban is „igen nagy kereskedést űző, virágzó, gazdag város
volt, mely egyebek mellett sójával egész keletet elárasztó világkereskedelmet űzött”. Orbán Balázs mun-
kájának megírásakor népességben Tordát csak Kolozsvár, Brassó, Szeben, és Marosvásárhely előzte meg.

Könyvében a szerző Keleti Károly 1882-ben készült statisztikáját idézi. E szerint Tordán 16 férfi és 20 nő vallotta magát örmény anyanyelvűnek. Ebben az időben azonban az örmények integrálódása nagyon előrehaladott volt kis hazánkban. Pomogáts Béla például így ír a Petelei István válogatott elbeszéléseihez írott utószavában: „Petelei István gazdag örmény kereskedőcsaládban született (1852-ben), és az erdélyi örmények akkor már réges-régen magyarrá váltak, a magyar kultúrát gazdagították, és öntudatos magyar-ként képviselték az erdélyi magyarság érdekeit.”

Tehát bátran megállapíthatjuk: a 16 férfin és 20 nőn kívül, számosan voltak örménymagyarok, akik házasság révén vagy más okból integrálódtak, és akárcsak mi mai örménymagyarok, csak származástudatukban, hagyományaikban tartották számon és ápolták gyökereiket. Orbán Balázs egyébként meg is jegyzi a statisztika után: „az örmények, egyéb hazai és külföldi nyelvűek az oláhok rovatának levonásával mind magyar anyanyelvűek.”

Más, 283. lap: „A Pápayak egyik házat eladták Betegh Gábornak, akitől dr. Szentpéteri vette meg, kinek fia János most is bírja.” 286. lap: „A Szaniszló család birtokai sokfelé oszlottak, az ősi curiát az 1840-es években Virág nevű örmény kereskedőnek adta el Szaniszló József.”

Orbán Balázsnál még olvashatunk egy számunkra itt és most figyelemre méltó mondatot: „A Szaniszlók most iparosok s leginkább a kordoványos mesterséget űzik,” Márpedig köztudott, hogy a kordovány-készítés örmény titok volt. Tehát valószínűleg beházasodás történt.

Visszatérve a „Virág” névre, itt jegyzem meg, hogy Virág Tamás kereskedő és Katringecz Mária fia volt az 1830 körül született *Virág Benedek*, a későbbi tordai orvos. Szamosújvárról nősült, sajnos fiatal felesége valószínűleg gyermekágyi lázban hunyt el, a szamosújvári örmény temetőben nyugszik, a kápolna közelében, a bejárattól jobbra. A Benedek név az örményekre nem jellemző, tehát irodalmi műveltségre, tájékozottságra vall, hogy a kereskedő család a néhai költő nevét adta fiának, aki aztán alighanem visszatért az örmény hagyományokhoz, mikor újra nősült, s ha már az „eredeti” Flóra névből Virág lett, utóda már az örményeknél gyakori Antal nevet kapta, mert Orbán Balázsnál a 353. lapon ez áll: „Torda terjedelmes piacát mindkét oldalán csinos emeletes házak szegélyezik - az udvarházakon kívül -... Wolff Gábor, Virág Antal, Bogdánffy Dániel, Nagy Miklós emeletes háza...”

Bogdánffy Dániel egyébként a piaci nagytemplom gondnoka is volt, és valószínű, hogy György Ferenc: A tordai katolikus egyház és templom történetéről szóló előadásában bővebben is hallhatunk róla, mint ahogy meggyőződésem szerint Bartha Katalin Ágnes: „Tapsos Torda” -Torda XIX. századi színházi életéről szóló írásában is bőven találkozunk majd örménymagyarokkal.

Visszatérve a forrásmunkához, idézet következik: „Itt a vásártéren van a város három gyógyszerára, négy vas- és fűszer, 9 fűszer- és anyag, 9 szövet, 1 üveg, 1 papírkereskedése, 39 nyílt üzlete” - írja a szerző.

Hogy az első világháború idejére hány üzlet működött Tordán, nem tudom, és azt sem, hogy Trianon után mennyi maradt, de *Albert Arturné dr. Amirás Ilona* gondoskodó szeretete, majd később lánya Annamária kegyelete megőrizte számunkra egyebek mellett egy olyan dokumentumot, amelyből képet alkothattunk az 1935-ös helyzetről.

Mielőtt rátérnék e kis előadás gerincét képező családra, a *Hacsukj - Tutsek* Nemzetségre, amelynek tagjai minden év májusában összegyűltek, eleinte a Gellért szállóban majd a Benczúr utcában és ott tartották a családi összejövetelt, felvillantok még egy képet Torda város kereskedőinek életéből.

Az írás címe:

REKLÁM ESTÉLY

Előadva a tordai Magyar Kereskedők Egyesületének 1935. év március 2-án tartott táncestélyén.

Írta és elmondta: NAGY MIHÁLY

Volt banktisztviselő, zálogház tulaj, volt műmalom tulaj, volt hadifogoly 6 éven át Oroszországban, főkönyvelő, cégvezető, legutóbb szörme nagyáruház tulajdonos és szücs: jelenleg, mint javíthatatlan költekező, mint „Úr és költő”.

Részletek:

1. cég: Első helyen áll a jubiláns cég Tutschek!

Vasas! Hogy mit árul?... Jaj, ne is kérjétek!

Vasnál erősebbet!! Kész ágyúcsöveket!

Amelyeket tisztán - acélból öntöttek,

Hogy a mai estén - a szép nem körében

*Azoknak szívében - háborúság legyen!
Mert ágyúcsövek ők, a három Tutschekek
Akiiket a lányok ma mind szeretnének
Rohammal bevenni - hálójukba fogni
S az éltükön át oltalmukban élni
Próbálják meg lányok...szép tordai lányok,
Csicseregjen nekik az Aranyos szátok,
Feri, Laji, Sanyi - mind fenegyerekek
És jó a márkájuk! Vasgyúrók! Tutschekek!*

*7. cég: Az Amirás cégnek kétféle gazdája
Míg itt Tordán a selymet árulja,
Addig Kolozsváron Ő Layda utódja
A sok édességbe a krémet Ő tolja.
Pártoljuk a céget - Vass Bandi a feje
Singes ugyan - s mégis édességgel tele.
A pultjánál áll két régi cimboránk
Amirás Bandi és Rakits Adriánkánk.*

*11. cég: Meglátják Uraim, a jövő csillaga
Lesz Albert Marcinak - Anna Máriája
Van-e kérem ki őt eddig nem ismerte
Bemutatom tehát a reklám keretbe.
Édes kicsi lányka - édes mint a család
Édes mint a boltjuk - a Wolff sikátornál.
Ha keserű élted, s édességre vágyól
Menj be csak Marcihoz, ott minden jót kapol.
Íme bemutatjuk az élő reklámját
Anna-Máriának mosolygó tatáját.*

*14. cég: Megtörök a napnak felkelő sugara
Amint reá süt a Harmath portára
A Harmatocskáknak drága csillogása
Büszkén fénylik. Boldog háza tája
Boldogság országa - harmatok hazája
Büszke lehet erre jó barátunk Béla.
Nála virág nyílik, virágozik a boltja
A jó Isten őket sokáig fenntartsa.
S hogy elősegítsük Harmath ragyogását
A drága Harmathok örök csillogását
Vigyünk oda mindig pénzünket cserébe
Menjünk a boltjába reggel, délbe, este.
Íme bemutatom az élő reklámját
A Harmathok drága gondos Apukáját.*

A vers 30 céget mutat be.

Részletek: „Irtta és előadta Fogolyán Sándor a Tordai Magyar Kereskedők Egyesületének 1932 November hó 12-én tartott Gombos László, Polonyi Sándor és Miron Kajetán nagymultú Elnökeinek képleleplezési ünnepélyén.” Az előadásból megtudjuk egyebek mellett, hogy 1908-ban megalakult a „Tordai kereskedők és kereskedő ifjak társas és olvasó köre, melynek megalapításához nagyobb összeggel járult hozzá Miron Kajetán, és olyan népszerűségnek örvendett úgy a főnökök, mint az ifjak előtt, hogy nagy lelkesedéssel egyhangúlag őt választották meg ezen olvasó és társas kör elnökének.

Ezen tisztséget majdnem egy negyed századig viselte, és ezen idő alatt az ő segítő munkás társaival a legmagasabb színvonalra emelte. Az egyik célja volt az ifjúságot nevelni és kultúrában fejleszteni, amit könyvtár megalapításával, lapokkal és időnkénti szakszerű előadásokkal el is ért. Volt olyan időszak ami-dőn ezen olvasó és társas kör nem csak a tordai kereskedő és kereskedő ifjak, hanem Torda város közép-osztályának kedves találkozó és olcsó szórakozó helye lett."

A 6 oldalas „emlékbeszéd” tartalmazza a társaság „hymuszát” is:

„Akinék az inge gyolcs
Az nagyon sokkal adós.
Az én ingem fehér vászon
De nincsen is adóságom."

Folytatjuk

* * *

Örményországban járt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hivatalos küldöttsége

Örményországi élménybeszámoló a Fővárosi Örmény Klub délutánján

2005. június 16-án két izgalmas téma vonzotta a Fővárosi Örmény Klub látogatóit. Bálintné Kovács Júlia Kolozsvárról érkezett a fővárosba, hogy megtartsa előadását az Aranyosszék magyar-örményeiről. Izgalmas előadásának első része olvasható július-augusztusi lapszámunkban.

A klubdélután második felében az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület budapesti képviselői számoltak be örményországi hivatalos látogatásukról. Az élménybeszámolók alapján megtudhattuk: az örmény nép sok szenvedésen ment keresztül, ám szegénységüket és sokszor tragikus sorsukat méltósággal és öntudatosan viselték és viselik ma is. Az örmények számára az egyik legfontosabb érzés a hazaszeretet. Az alábbiakban két résztvevő: Kátayné Szilvay Ingrid Jerevánban elhangzott beszédét és Várady Mária élménybeszámolóját olvashatják.

Kátayné Szilvay Ingrid köszöntő beszéde Jerevánban *

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A valóság megismerésének két módja van: a tudományos és a művészi, dr. Issekutz Sarolta imént elhangzott rövid történelmi áttekintése után engedjék meg, hogy egy művész eszközeivel közelítsek az erdélyi örménység történetének bemutatásához.

Az emlékezetben élő múlt egyik legtalányosabb kérdése: hogyan szövődik benne össze az ember személyes történelme közösségei, nemzetek és az egyetemes kultúra történelmével. Hogyan történt, hogy a magyar és örmény nép között évszázadokra visszatekintő sorsközösség alakult? Mint tudjuk, Magyarhon már a X-XI. századtól kezdve menedéket adott a történelmi körülmények következtében hazájukat elhagyni kényszerülő örményeknek. Erdélyben a XVII. század végén igazi hazára lelt az örmény nép, ahol rövid idő alatt integrálódott: munkájával, szorgalmával, keresztény hitével, kultúrájával. S ha kellett, véreivel bizonyította, hogy cselekvő, hasznos közössége választott hazájának.

Sok közös vonás fedezhető fel e két nép történelmében, lelki alkatában, kultúrájában. Közös keresztény gyökereink: Világosító Szent Gergely, a nagy hittérítő - párthus származású. Régi magyar egyházi iratainkban párthus eleinkről emlékezünk meg. Tragikusan hasonló vonása az örmény és magyar történelemnek, hogy valamikori területének töredék részét mondhatja csak magáénak, s az elszakított területeken lakók iszonyatos elnyomásnak vannak kitéve. Történelmünk folyamatos „retusálása” a tények figyelembe vétele nélkül - szintén közös. Erdély a magyaroknak olyan, mint Karabah az örményeknek: szellemi szuverenitását, kulturális függetlenségét őrző terület. Érdekes a Szent Koronánk körül kialakult viták hosszú sora mégis elvitathatatlan: a zománberakások kaukázusi mesterek kezemunkáját dicsérik. Sőt, ismert olyan történet is, mely szerint Koronánk - örmény eredetű.

Egy nép lelkületét leginkább és legközvetlenebbül zenéjén keresztül érzékelhetjük. A magyar népzene számos közös vonást mutat az örmény népzenevel: mindkettő egyszólamú, csodálatos hajlításokkal díszített. Hangulatukban megérint egy megfoghatatlan mélabú még akkor is, ha történetesen vidám tartalmú szöveghez kapcsolódik. Gyakran hallhatjuk külföldiek szájából, hogy a magyar „sírva vigad”, keveset

mosolyog, az örménynek pedig szomorú a nézése. Ugyanakkor ezek a testvéri népek sokszor voltak képek fönix-madárként újjászületni, és bizalommal, reménnyel telve tekinteni a jövőbe.

A XIX-XX. század fordulóján két kiváló örmény muzsikusként - *Komitasz (Szogomon Szogomonjan)* és *Alekszandr Szpendiarjan* népzene gyűjtött, majd rendszerezte, feldolgozta és népszerűsítette. A magyar zenei etnográfia szintén két nagy zenei egyéniség nevéhez köthető - ők is „párban” jártak: *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán*. Ők is olyan területeken gyűjtöttek magyar népzene, amely területek ma más országok fennhatósága alá tartoznak. Komitaszhoz hasonlóan, aki a mai Törökország területén fekvő Kutinában született, a mi Bartókunk szülővárosa a Trianonban elcsatolt Nagyszentmiklós. Komitasz az 1915-ös örmény genocídium elől menekült Párizsba, ahol 1935-ben hunyt el. Bartók New York-ban halt meg 1945-ben, kényszerű emigrációban. Hamvaik ma mégis hazájukban pihennek. Ezek a kiváló emberek - két tragikus sorsú nép gyermekei - maguk is tragikus árnyakat hordoztak lelkükben, de művészetükben elevenen buzog az őszerejű humor kiapadhatatlan forrása. E kettősség telve van szenvedélyesen forró lírával, drámai víziókkal, nemesen férfias melankóliával. Univerzális egyéniségek: zeneszerzők, zenetörténészek, folkloristák, kiváló előadóművészek, pedagógusok, mindenben újítók. További közös vonás alkotói pályájukon, hogy nemcsak a saját népük zenéjével foglalkoztak, hanem célul tűzték ki a környező népek muzsikájának tanulmányozását is, különös tekintettel azok közös vonatkozásaira. Ebben a nemzeti önértékelés mellett egyértelmű a más népek kultúrája iránti őszinte alázat és tisztelet. Magányos óriások ők, akiknek megadtott az átjárás a múlt, jelen és jövő küszöbén.

Annak illusztrálására, milyen szellemi közegbe kerültek az örmények, amikor Apafi Mihály letelepítette őket Erdélyben, hallgassák meg, *Bartók Béla* három kompozícióját! Ezek a remekművek erdélyi ihletésűek - részben népdalfeldolgozások, részben pedig saját szerzemények „Három csíkmegyei népdal”, az „Este a székelyeknél”, majd a „Romániai magyar táncok”. Az utóbbi sorozat hat részből áll, melynek negyedik tagja, a Bucsumi tánc, egy erdélyi örmény húsvéti dal feldolgozása. Ennek szövege ismert, a nagy erdélyi örmény néprajzkutató, *Szongott Kristóf* jóvoltából.

Aram Hacsaturjan, a XX. század egyik legtöbbet játszott és legnépszerűbb zeneszerzője. Ő a XX. század lelkének nevezte a most felcsendülő dallamot, aki sírva fakadt a duduk hangjától, aki mindig népe kifogyhatatlan zenekultúrájából „mentett”, amikor csodálatosan gazdag életművét megalkotta. Ő - hasonlóan Bartókhoz -, tudta, hogy csak az válhat egyetemes értéké, amely kifejezően egyedi és nemzeti. Egy ősi, tragikus sorsú nép fiaként nem félt közérthető és derűs maradni, miközben kora kortárs zenéjének eszköztárát szabadon használta. Szóljon most két zongoradarab: „Két néptánc”, majd egy zenekari átirat, a híres „Keringő” Lermontov „Álarcosbál” című drámájához.

Kérem, felállva énekeljük el együtt az örmény „Miatyánk”-ot!

(Elhangzott 2005. május 26-án az Örményország-Magyarország Kulturális és Együttműködési Társaság valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület közös estjén.)

Várady Mária

Egy estém az Örmény Nemzeti Színházban

A jereváni örmény Nemzeti Színház *Gábrriel Sundukian* nevét viseli és akadémiai rangú. Szakmai kíváncsiságomnak engedve megnéztem Tennessee Williams: A vágy villamosa című előadását az igazgató-főrendező Vahe Shahverdyan színházában és rendezésében.

Az előadás kamaraszínházi produkció, a játék- és nézőteret egyaránt a hatalmas Nemzeti színpadán helyezték el. Zsúfolt házzal játszották az amerikai témájú darabot. Szerencsémre a szöveget jól ismerem, többször és több rendezésben láttam, így követni tudtam a cselekményt.

Számomra először az volt meglepő, hogy nem a darab szerinti francia és lengyel bevándorlókat láttam a színpadon, hanem amerikai örményeket. Egy örmény lakás faragott, politúros, kopottas, csipkével díszített bútorzata közt mélyfekete szemű, fekete hajú Blanche (!) és sistergő, mély nézésű, „matcho” Stenley közt zajlik a két órára szabott párbaj.

A Nép Művésze kitüntetéssel elismert művészeti igazgató *Vahe Shahverdyan* a neves filmrendező Paradzsanov tanítványa, nem is tagadhatná le, oly erős a rendezés képi ereje.

Amilyen dobogó szívvel léptem be a színházba, olyan kitüntetett kedvességgel oldották kezdeti zavaramat a vendéglátók. Már az előadás szünetében megismertettek az igazgatóval, aki irodájába invitált. Az előadás végén fogadást adott, így pompás sütemények, örmény csokoládé és az elmaradhatatlan Ararát

konyak mellett mondhattam el a jelenlévő színészeknek, hogy milyen nagyszerűen, szívből játszottak. Nyomasztó nagy csendek és ideget tépő kiáltások, jól felépített, átgondolt szerepmegoldások és bizarrbátor gesztusok teszik számomra feledhetetlenné az előadást. A rendező kiválóan alkalmazta a posztmodern látványelemeket, szigorú funkcionalitás indokolja megjelenésüket. Ilyen a rózsákkal beültetett-beszórt VÁGY útja, vagy a Blanche számára végső és egyetlen megoldásként távolban feltűnő Halál: a vasfüggöny fölmege és a színház vörös-bársony nézőterének közepén a sejtelmes hófehérruhás Halál Blanchera vár.

Hasonló képi kifejezési eszközöket tartalmazhatnak a *G. Sundukian Nemzeti Akadémiai Színház* előadásainak többsége, főként azok az előadások, melyek Vahe Shahverdyan rendező keze munkáját dicsérik. Mindenképpen tanúsítják ezt a színház 80. évfordulójára kiadott katalógusban megjelent fotográfiák. Az örmény Nemzeti Akadémiai Színház műsortervének gerincét az örmény drámaköltészet képviseli. Nagy fontosságot tulajdonít a kortárs örmény darabok színrevitelének és a pályájukat új szellemben az örmény nemzeti érülethez kötődő és azt kifejező fiatal drámaírókkal való kapcsolattartásnak.

Hogy még aznap interjút készíthettem a Moszkvától Washingtonig ismert rendezővel, azt *Melikyan Ilonának* köszönhetem. Az első hívó szóra taxiba ült, és ott termett a színházban. Már több, mint harminc éve él Jerevánban, az utóbbi években szenvedéllyel tanítja magyar nyelvre az örmény gyerekeket. Őt *Anahit Szimonján*, az estét megszervező figyelmes vendégszeretete által ismertem meg. Ilona jött és tolmácsol.

Aztán műsorpolitikáról, gazdasági problémákról, tervekről kérdeztem a szívélyes, ám szűkszavú művészt, Vahe Shahverdyan igazgatót. Meglepett amikor elsősorban az örmény történelmi darabok sikeréről beszélt. Tizennégy éve folyamatosan teltház előtt játszanak egy Karabahról szóló színművet, és ugyancsak teltház a Genocídium témáját feldolgozó színmű. Lépést tartanak a világszínházzal, hiszen a Cseresznyés kert mellett legújabban *Sarah Kane*-t is játszanak. Mégis, a legfontosabb érzem: a hazaszeretet. Ezt a közélet minden területén fontosnak tartják, így a színházban is. A gazdasági problémákról csak ennyi volt a véleménye: nem minden a pénz körül forog. Más itt az értékrend.

Amikor terveiről kérdeztem, megemlítette, hogy *Grigor Narekatzi* estét készül rendezni. Ettől teljesen lázba jöttem, hiszen Náreki Szent Gergely könyörgéseit sokszor mondtam már kiállítás megnyitón. Vahe Shahverdyan igazgató hitetlenkedve nézett rám. De igen - mondtam -, a huszadik század egyik legnagyobb költője, *Weöres Sándor* fordította magyarra. Kérte, hogy mondjam el. Életem gyöngyszem percei a versmondás alatt peregtek. A végén felállt, íróasztaláról egy Róla szóló könyvet vett el és azt dedikálva átadta.

Hogy megtudjam mi van a könyvben, most tanulhatok örményül!

(A szerző színművész, III. kerületi képviselő)

* * *

Jankovics Marcell

Zodiacus nyár

A négy sarkalatos erény

IV.

Az Erővel (Bátorsággal) zárul be az Erények téridőt, évszakokat (Sine Morbó-i sorrendben), mindent átfogó köre. Miért „Bátorság” az Erő, ami - ha jól érte(lmeze)m - az Okosságot és az Igazságosságot köti össze, más szavakkal: a Bölcsességből merítve az Igazságossághoz vezet? Merthogy nemcsak a szóban forgó erény latin elnevezése (Fortitudo) „kétértelmű”, hanem pozitív és negatív tartalmat egyaránt kifejező görög neve is, és annak összes szinonimája.

Igy például az iszkhüsz jelentései a következők: „testerő”, „erő”, „hatalom”, „tehetség”, „erkölcsi erő”, „szilárdság”, „tartósság”, „nehézség”, „teher”, „nyers erő”, „erőszak”, „hatalmaskodás”, „erősség”, „ellenállás”, „bátorság”, „vitézség”, kartos (kratosz) annyi mint „erő”, „bátorság”, „hatalom”, „erőszak”, „uralkodás”, „uralom”, „fennhatalom”, „nagyobb erő”, „győzelem”.

A menosz jelentése: „erő”, „testi erő”, „bátorság”, „vadság”, „hatalom”, „hatás”, „élet”, (!), „életerő”, „lelki erő”, „tetterő”, „hadi bátorság”, „kívánság”, „akarat”, „érzelem” (!), „szenvedély”, „hevedesség”, „harag”, „düh”. Ez utóbbi igei alakja -menó - azt is jelenti: „helytáll”, „tűr”, „állhatatosan kitart valami mellett”. Lásd még a „nem”, „nemzetség”, „eredet”, „születés”, stb. jelentésű genosz szóból származó gennai-

osz jelentéseit, úgy mint „veleszületett”, „nemes(fajú)”, „derék” (!), „erős”, „hatalmas”, „vitéz”, „hős”. (A régimódi szóhasználat oka a forrásom: az 1875-ös Soltész-Szinyei féle Ógörög-Magyar Szótár reprint kiadása.) Itt jegyzem meg, hogy a mi ótörök eredetű bátor szavunk hasonló jelentésű volt eredetileg: „mérész”(!), „hős”, „biztos”, (megbízható, támasz értelemben). A felkiáltójelekkel megjelölt jelentésekre később még kitérek.

E szavak összes jelentését felsorolni azért nem tartottam szükségtelennek, mert belőlük érthető meg, hogy Platón mire is gondolhat, amikor „A bátorság”-ról ír (i. m. 72-74). Az erény Platón szerinti „hatalmi”: köz-, illetve államhatalmi jellege ugyanis e szótári segítséggel nyilvánvaló. Lásd például a kratosz utótaggal képzett olyan ma is élő fogalmakat kifejező szavakat, mint a demokrácia (mely szó szerint „néphatalmat” jelent), arisztokrácia (az „előkelők uralma”), autokrata („kényúr”), Pantokrator („Mindenható”). Platón Szokrates neve mögé bújva „bátor államról” beszél Dialógusában, s e tulajdonságot „azon csoporton figyeli meg, amely az államért síkra száll és harcol”, vagyis az uralkodó, vezető (katonai) rétegen, osztályon, nem pedig - mint mondja - „a benne lakozó többi polgár dönti el, hogy maga az állam gyáva-e, vagy bátor”.

Ha már itt tartunk, Szokratész fenti példasorba illő neve is fölkelthetné figyelmünket. Talán a szókosz („erős”, „megmentő”, „áldást árasztó” jelző és a krateo igéből képzett melléknév („erős”, „hatalmas”, „nagyon tisztelt”, „uralkodó”, „hatalmába kerítő”, „erősen tartó”, „meggyőző”, „felülkerekedő” -vitában is - „érvényt szerző” - az igazságnak például (!), „akinek igaza van”) összetétele ez a beszélő név. Az olvasóra bízom, milyen Szokratészhez (Platónhoz) illő magyar névváltozatot kreál belőlük.

Platón az előbb említett csoport bátorságáról kijelenti, hogy a „megőrzés egy neme”, ama hit mindenáron való megőrzése, amely a „törvény által - a nevelés útján - támad arról”, hogy mely dolgoktól kell tartózkodniuk. Példa gyanánt a korábban idézett hasonlatot hozza fel a „színtartó” hitről, amit nem tudnak kimosni belőlük „a szörnyű, hatékony lúgok”...”a gyönyör”, ... „a fájdalom, a félelem és a vágy”. (L. a menő ige jelentését.) Talán nem túlzott leegyszerűsítés a részemről, ha azt állítom, hogy önuralomról, önmegtartóztatásról lehet szó, a rossz ösztönök nevelés útján és törvényi előírás szerint féken tartásáról; ez mindenesetre magyarázná, miért tette a keresztény filozófia a magáévá Platón tanítását az erények természetéről és gyakorlásáról. E magyarázatot látszik igazolni a *Tarot XI.* számú, Fortitudót ábrázoló lapja, mely rendszerint oroszliánt féken tartó, előkelő öltözetű hölgyet ábrázol. Az oroszlián - ez közismert - maga is az Erő és Bátorság szimbóluma, de ez esetben negatív értelemben a féktelen rossz erőket, tulajdonképpen az állati ösztönöket jelképezi, amelyeket az érzelmek, szenvedély, harag, düh (menosz) irányítanak.

A mi Erényünket ezzel szemben, mint a másik három Erény esetében is, a nőalak: az oroszliánt megfékező hölgy testesíti meg. Azt az Erőt (erény szavunk maga is az erő szóból képzett nyelvújítási származék), mely az ösztönöket - értsd: a Bölcsesség és Önmérséklet híján mértéktelenné vált Erőt (a merszet, vakmerőséget) féken tartja. Platón gondolatait és a késő középkori Tarot kártya lapját összevetni szintén merészségnek tűnhet, de - szerencsémre - rendelkezésünkre áll az Erő esetén ábrázolásának egyik legkorábbi görög példája: egy oroszliánt megzabolázó felsőbbrendű nőalak képe a Platón előtti időkből, a Kr. e. 7. századi méloszi vázáról. (A motívum kevésbé egyértelmű formában Kis-Ázsiától Indiáig mindenütt elterjedt az oroszlián ókori élőhelyein; oroszliánon taposó, lovagló istennőket tiszteltek a hettiták, a sémiták és iráni népek, a hinduk.)

Mit olvashatunk Ripánál az Erőről, vagy ahogy ő nevezi: Fortezzáról?

Mint írja: „*Páncélos nő. Ruhájának színe az oroszliánéhoz hasonlít, s ilyen módon az erőre utal. Oszlopra támaszkodik, mert az épület részei között ez a legerősebb, s ez tartja az összes többi. Lábánál oroszlián hever, amelyet az egyiptomiak ebben az értelemben alkalmaztak, mint azt sok helyütt olvassuk.*” Majd alább, másik címszó alatt: „...*azért festjük nőnek..., hogy a nyelv szabályaihoz igazítsuk a figurát*” (ti. az Erények latin és olasz elnevezései mind nőneműek), „*másfelől pedig azért, mert minden erény az intellektus révén élvezett igaznak, szépnek és kívánatosnak egy fajtája, s így illő dolog az erényt ezekkel a tulajdonságokkal ábrázolni. Márpedig a szépséget közönségesen a nőkhöz társítjuk. Azért is ábrázolhatjuk nő alakjában, mert amiként a nők, ha lemondanak a gyönyörökről, amelyekkel szemben a természet különösen sebezhetővé tette őket, ritka nagy és tisztességes hírnévre tehetnek szert.*” (Vö. azzal, amit Platón ír gyönyörrel, vággyal szembeszegülő bátorságról)... Ugyanakkor nem szabad mindenfajta életveszélynek kitennie magát, mert az eltökélt erő gyakran csap át vakmerőségbe...

Ezért mondják, hogy az erő a középúton való eltökélt kitartás s igaz megfontolása annak, mikor lehet és mikor nem szabad súlyos és félelmetes dolgokba fogni.

Ripa említi még a tölgyfaágot, a gerelyt és a pajzsot is az Erő attribútumaként. Az oszlop, a páncél, a pajzs, de még a gerely is - legalábbis Ripa felfogása szerint - védőfegyverek, a platóni eszme, a megtartó erőt kifejező jelképei. Ennek természeti jelképe a szeleknek ellenálló, legkeményebb fajú tölgy is „főképpen” - mint írja - „mert latin robur elnevezése miatt nevezzük robusztusnak az erős embereket”. (A tölgy fája ősidők óta a védelmet szolgálja épületfaként, mindenekelőtt oszlopként (!), és mint a kapuk, ajtók alapanyaga.) Az indoeurópai nyelvekben a keménység és az ajtó neve a tölgy nevére megy vissza. Lásd latin durus, „kemény”; szanszkrit dier, „ajtó”, görög drusz, „tölgy”. (Bővebben lásd A fa mitológiája című könyvemben.) Említésre méltó, hogy a mi derék, derekas szavunk szláv eredetű, s bizonyosan ugyane szóbokorhoz tartozik (jelentett többek közt „fatörzset”, „termetest” „fegyverderekat”, azaz „páncélt”, a cseh nyelvben „nyelet”, „szárat”, „rudat” is - vö. Fortezza gerelyével, és aminek alább látjuk majd jelentőségét: „folyót” is!)

Itt említem meg, hogy Vitéz János esztergomi palotájának reneszánsz falképe az Erőt formázó buzogányos nőalakot úgy ábrázolja, amint épp elkap és erősen megtart egy dőlni készülő oszlopot. (Szó, ami szó, a buzogány semmiképpen sem minősül védőfegyvernek!) Arra nézvést, hogy vajh melyik évszakba illik Fortitudo, nem lenne tisztességes részemről már csak kizárásos alapon is „nyári” Erénynek tekinteni önagyságát. (Mármint annak alapján, hogy a többi Erény és évszak már korábban egymásra talált.) De nem is kell, mert e párosítás mellett bőségesen találunk érveket. Kezdjük akár az oroszlánal, mely a legforróbb nyári hónap csillagképe volt az ókorban, s lett annak névadója is, mint állatövi jegy. (Oroszlán hava: július 23-24-augusztus 23.) Vagy lássuk a tölgyet, mely a kelta fanaptárban a június 10—július 7-e közötti holdhónap jelképes fája volt, és amely - párban a fenyővel, a télközép (december 24.) fájával - a „világfát”, azaz a Tejutat is jelképezte. Tudni való, hogy a Nap éves pályája során kétszer keresztezi a Tejutat, egyszer a tél közepén, ekkor, mint ahogy azt a régiek mondták, a világfenyő ágai között jár, más-szor meg nyárközépen, amikor a világtölgyfa koronájában tartózkodik.

A tölgyfa mellett a nyári Tejutat asszociálja Fortitudo többi, hozzá hasonló attribútuma: a (tölgyfa) oszlop, a (tölgyfa) gerely, a (tölgyfa) rúd, legfőképpen pedig a derék (cseh drik) „folyó” jelentésben, hiszen a Tejut - neve is ezt mutatja - elsődlegesen nem, mint égi fa, hanem, mint égi folyam élt eleink képzeletében.

Végül az, hogy a nyár, e legderűsebb, legélettelibb évszak egyúttal az, amelyben a nap, a földi természet és minden élő ereje teljében van, a legkézenfekvőbbé teszi e párosítást. (Vö. a menosz idevágó jelentéseivel: „élet”, „életerő”, „tetterő” stb.)

A mondottak kapcsán érdemes körülnézni a magyar erő és élet szavak háza táján. Az erő - belőle képződik például erély, erény, erjed, érv és talán ernyeszt szavunk - ótörök eredetű, és alighanem köze van a szintén ótörök eredetű „férfi” szóhoz, melynek azonban - legalábbis a hivatalos nyelvészeti álláspont szerint - nincs köze a mi ember szavunkhoz. (Vö. latin vir, „férfi”, virtus, „erény”, ami kiválik, azaz kivirít, továbbá virgo, „szűz”, virga, „új hajtás”, ami ered.)

Az erény férfias voltát emlegetni az eddigiekkel szemben nem ellentmondás. A legrégebb ismert Tarot, az 1370-es évekből való, úgynevezett Visconti tarokk az Erőt férfiként ábrázolja, amint bunkójával -1. az esztergomi Fortitudo buzogányát - egy oroszlánra készül sújtani. Ripa is szóba hozza: „az erős férfi is nagyra becsült hírt és nevet szerezhet magának testének és tulajdon életének kockáztatásával.”) A hangzásában és jelentésében is rokon erkölcs, érdem (erkölcsös, érdemes lényegében annyi, mint erényes) szintén ótörök eredetű szavunk. Vitatott (tehát vagy finnugor, vagy ótörök) eredetű ér szavunk összes jelentésében, beleértve a belső magyar fejleményeket (elér, érdekel, érdes, érez, érik, ért, továbbá ér mint érték, érme, érc, valamint ér mint patak, eresz, verőér, gyökér, a példák sora folytatható). Finnugornak mondható eredetű az ered (erdő, ereget, ereszt, lásd görög genosz). Él szavunk - ugyancsak mindkét alapjelentésében (élet, eledel, élve, illetve éles, éle) szintén finnugor eredetű a nyelvészek szerint, a rokonhangzású és bizonyos, tárgyunkhoz illő értelmük szerint jelentésükben is rokon el (elé, elő, elég, eleve, ellen, elegy, elem, elnök, előd, első, elül, elv, előtt) úgyszintén. Finnugornak mondott eredetű az ellik („szül” értelemben, lásd ismét a görög genosz idevágó jelentését), az elv (ami hegyeken, folyón túli földrajzi helyet jelöl a régiségben, lásd Erdély, Havaselve).

Ismeretlen eredetű az elme szavunk. Az r-l hangváltás szabálya megengedi, hogy a két szócsoportot, mint a magyar gondolkodásmód nyelvi forrásvidékének „összefolyó ereit” együtt elemezzük. Csak példaként említem, hogy egyfelől az értelem, érv, érzelem, illetve az ered, eredet, másfelől az elv, elme, illetve az él, eleve, ellik szavak nyilvánvaló fogalmi összefüggéseket fejeznek ki, és ez az összefüggés az él és az erő szavak közt is erőltetés nélkül kimutatható. Ereje a magyar nyelvi logika szerint csak élőlénynek van,

vagy olyan jelenségnek, amit régen elevennek gondoltak, illetve olyan élettelen tárgynak, például egy éles eszköznek, amelynek a segítségével élőlény erőt fejt ki.

(Szélsőséges példával élve: mondhatjuk egy faágra, hogy elég erős, hogy megtartsa, vagy egy oszlop-ra, hogy elég erős ahhoz, hogy megtartsa a földet, de az előbbi élő, az utóbbit ember alkotta. És mondhatjuk a szélre is, hogy erős, hiszen azt is mondjuk, amikor nő az ereje, hogy megélnékül.)

Hogyan illeszkedik Erényünk fogalmilag, illetve naptári-csillagászati helyét tekintve az Erények sorába? Mindkét vonatkozásban társaitól elválaszthatatlan. Ha az Erő gyakorlásának Platón és a keresztény gondolkodás szerint helyes módját, egyúttal görög elnevezéseinek jelentéseit nézzük, ez a napnál világosabban kiderül. Az Erőnek erényes természete szerint, miközben a mértéktelenséget fékezi, vagyis az igazságossághoz hasonlatosan egyensúlyoz, bölcs önmérsékletet tanúsít; „helytáll”, „túr”, „kitart” (menő), ami Temperantiához, „igaza van”, „érvényessé tesz”, „meggyőz”, ami viszont Iustitiához és Prudentiához is illő cselekedet. Ami pedig az Erények egymáshoz viszonyított naptári-csillagászati helyét illeti, az olvasót talán meglepi, hogy ezek mind igen kitüntetett helyek az év körén, ott található, ahol az asztrológia szerint a Nap „méltóságai és gyengeségei”: az Igazságosság és a Mérleg jegyében, ahol a Nap „romlásban” van (casus), a Mértékletesség a Vízöntő jegyében, ahol a Nap „száműzetésben” van (exilium), az Okosság a Kos jegyében, ahol a Nap „erőben” van (exaltatio), az Erő pedig az Oroszlán jegyében, ahol a Nap „uralomban” van (domicilium).

A régiek szemében ez így volt természetes, hiszen a (megszemélyesített) Napot tisztelte mindenekfelett, úgymint mintaadót, példaképet az erények gyakorlása, a „hősi élet” megvalósítása terén.

(Sine morbo VI. évf. A nyár)

* * *

Korom Imre

Az erdélyi örmény katolikusok

A moldvai örmények nemzeti, autonóm és független vallásukkal jöttek Erdélybe. Erdélyt azért választották menekülési helyüknek, mert **I. Apafi Mihály** megengedte nekik vallásuk gyakorlását. Ekkor jött be Erdélybe az addig Suceaván székelő örmény püspök is: **Zilifdakian oghlu Minász**, s vele a moldvai örmény egyház papjainak nagyobb része. Püspökségük első székhelye Besztercén volt. Területi szempontból a püspökség négy plébániára oszlott: Beszterce, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz Kantával, és Ebesfalva. 1712-után a püspökség székhelye Beszterce helyett Szamosújvár lett.

1684-ben az erdélyi örményeket is elérte a katolizálási mozgalom. Ekkor Besztercére érkezett **Oxendius Verziurescu** (1655-1715) örmény katolikus hittérítő pap. Moldvai származású család gyermeke volt, aki Rómában tanult. A fiatal pap kezdetben heves ellenállásba ütközött. Az örmények azonban lassan rájöttek, hogy a katolizálás számukra szükségszerűség, hiszen nincs olyan hely tőlük nyugatabbra, ahová menekülhetnének. A hittérítő pap anyagi előnyökkel is nyomósabbá tette érveit -adókedvezményekkel, örmény városok létrehozásával, sőt a papok házassági jogának megtartását is megígérte nekik. Hatévi szorgalmas és kitartó munka után Verziurescunak sikerült meggyőznie Minasz püspököt, a papokat és a híveket arról, hogy vegyék fel a katolikus vallást. 1690-ben jelentette Rómába: „*Harmincezer régebbi és újabb erdélyi örménynek a katolikus vallásra való térítése befejeződött.*”

A hivatalos eskü szövegét, amely az eseményt igazolja, 1691-ben írták alá a lemergi örmény katolikus érsekség székhelyén. Az erdélyi küldöttséget **Éliás Mendrul** főpap, nyolc pap, valamint hét civil örmény képviselte. Kiváló munkájáért Oxendius Verziurescut - Aladai címzetes püspöki rangjával - az erdélyi örmény katolikusok vezetőjévé tették. Rómában a püspököt Flos Catholicitatis (a katolicizmus virága) névvel illették.

Verziurescu püspök halála után, 1715-ben a hazai örménység képviselői még az év május 20-án Görgényszentimrén gyűltek össze püspökválasztásra, de nem tudtak megegyezni, ezért a Szentszékre bízta, hogy számukra örmény püspököt nevezzen ki. Az apostoli szentszék azonban püspök helyett 1716-ban **Budákovich Lázárt** nevezte ki az erdélyi örmények papszentelő joggal (cum iure ordinandi) bíró vikáriusává. Ebben az időben foglalta el báró **Mártonffy György** az erdélyi püspöki széket, aki arra hivatkozott: ha a latin szertartású püspök hiányában boldogemlékű Oxendius örmény püspök kormányozhatta a római katolikus egyházmegyét, akkor most örmény püspök nemléte miatt - a viszonyosság okán - ő is adminisztrálhatja az elárvult örmény szertartású katolikus egyházat. (Történelmi tény, hogy a protestáns túlsúlyú

tordai országgyűlés 1697. július 30-án száműzte az országból **Illés András** erdélyi püspököt, akinek kezdeményezésére Verziurescu igazgatta a latin szertartású örmény egyházmegye ügyeit.)

Ettől kezdve az erdélyi örmények egyházi életét formailag a latin szertartású püspök vezette, a tulajdonképpeni vezetés azonban örmény vikáriusok kezében volt. 1911-ben az erdélyi örmény katolikusok beadvánnyal fordultak gróf **Majláth Gusztáv Károly** erdélyi püspökhöz és azt kérték: „*amint minden hazai egyháznak saját szertartású feje van, s a paritás elve alapján egyenjogúságot és önkormányzati szabadságot az örmény katolikus egyház kivételével valamennyien régóta háborítatlanul élveznek, ezt kérelmezik most újból a magyar örmények, hiszen ősi rítusuk kegyeletes fenntartása és biztosítása miként a múltban, a jövőben sem fogja őket hazafias kötelmeik gyakorlásában akadályozni, sőt talán még kimagaslóbb lesz saját főpapjuk révén a követésre méltó, magasztos példa, amely rítust a hazafisággal örök időkre egybekapcsolja.*”

A beadvánnyal az első világháború kitörése miatt nem foglalkoztak.

Az örmény katolikus apostoli kormányzóság

Erdély az 1920. június 4-i trianoni békeszerződés értelmében Románia része lett a katolikus örménységgel együtt. Románia 1927. május 10-én megkötötte a Szentszékkal a konkordátumot. A román óhajok egyike volt, hogy magyar püspökségeknek ne legyenek nem-magyar hívei. Ez a feltétel kedvezett az évszázados örmény katolikus törekvésnek, hogy a Verziurescu püspök halálával elvesztett önálló egyházi szervezetet visszaállítsák. Így született meg 1930. június 5-én a Romániában élő *Katolikus Örmények Ordinariátusa* (a szamosújvári örmény kormányzóság), amely akkor még a bukaresti örmény katolikus missziót és mechtarista rendházat, valamint a bukovinai csernovici plébániát is magába foglalta.

Az ordinariátust felállító szentszéki döntést *XI. Piusz pápa* hozta meg, *Sollemni consuetudine* kezdetű bullájával: „*Végül azt akarjuk, hogy a román területen lakó örmény hívek lelki irányítása az Apostoli Szentszék által kinevezendő ordinárius joghatósága alatt álljon, aki közvetlenül neki van alárendelve és az örmények apostoli kormányzójának nevezik és rendes székhelye Szamosújvár városában lesz.*”

Majláth püspök tudomásul vette az örmény kormányzóság felállítását, és mindenben támogatta. A két egyházmegye - az erdélyi püspökség és az örmény ordinariátus - egymás papjainak joghatóságot adott. A latin rítusú papok az örményeknek kiszolgáltattott szentségekről a legközelebbi örmény plébániáknak tettek jelentést anyakönyvezés céljából.

1947 után, amikor kikiáltották a Román Népköztársaságot és a katolikus egyházat üldözni kezdték, az örmények helyzete egyre nehezebbé vált. 1951-től a kommunista állam nem ismerte el egyházjogilag az 1931 óta fennálló örmény ordinariátust. 1953-ban **Lengyel Zoltán** apostoli kormányzó átadta az örmény plébániákat a gyulafehérvári római katolikus püspökségnek közigazgatásra, de fenntartotta „*a joghatóságból folyó és lelki jogokat az örmény szertartású katolikus papokra és hívekre vonatkozólag.*” Lengyel kormányzó halála után, 1964-ben a Szentszék nem tudott újabb kormányzót kinevezni, de a helyzetet azal törvényesítette, hogy a gyulafehérvári római katolikus püspököt bízta meg az ordinariátus vezetésével. Ezzel gyakorlatilag visszaállt a konkordátum előtti helyzet.

A kommunizmus bukása után **Bálint Lajos** gyulafehérvári érsek kérésére a Szentszék 1991. június 13-án **Jakubinyi György** gyulafehérvári segédpüspököt örmény apostoli kormányzónak nevezte ki „*ad nuntum Sanctae Sedis*”. Azóta az örmény katolikusok jogi helyzete Erdélyben változatlan. Örmény hívek Erdélyben már nagyon kevesen vannak, örmény szertartású pap az egyházmegyében nincs. Ezért átmeneti megoldásnak kínálkozik a birituális papok kinevezése. Ezek olyan latin szertartású papok, akik megtanulják az örmény liturgiát, és kiszolgálják az örmény szertartású híveinket, ápolva ezáltal hitüket, hagyományait, kultúrájukat.

(Megjelent a *Keresztény Szó* - Kolozsvár 2005. februári számában)

* * *

„Sokadalmak lelke ”

Az örmények betelepődése Erdélybe

Az örmény népesség jelentős része a középkor óta diaszpórában él. Szétvándorlásuk különböző időszakokban és útvonalakon történt. Európában és Ázsiában szinte nincs fontosabb kereskedelmi telephely, ahol ne élt volna néhány örmény család az elmúlt évszázadokban. Régióinkban először a Krím-félszigeten telepedtek le, ahonnan később továbbvándoroltak főképp Lengyelország felé.

Miután Kaffát elfoglalták a törökök, a 15. század második felében a krími örmények nagy része Lengyelországba menekült, ahol jelentős kiváltságoknak örvendtek, és fokozatosan a kezükbe került Lengyelország keletre irányuló kereskedelme. Galíciában a 13. század óta folyamatos az örmények jelenléte; központjuk Lemberg volt, ahol az örmény püspök is székel. Valószínűleg Galícia volt a kiindulópontja az örmények továbbterjedésének a régióban.

Moldvában az örmények megjelenését igen korai idősakra tehetjük; feltehetően már a 14. században fontos tényezőt jelentettek az akkor alakuló állam életében, főképp ami a kereskedelmet illeti. Az örmények Erdélybe való telepedését ennek ellenére egyesek a vallási üldözések számlájára írják; mások szerint a fő indítók politikai vagy gazdasági természetű lehetett. 1672-ben és a közvetlenül megelőző években a török-lengyel harcok Moldva területén is zajlottak, s a dúlások szintén hozzájárulhattak az örmények áttelepüléséhez. Ráadásul a török támadások miatt a Fekete-tengert a Balti-tengerrel összekötő kereskedelmi útvonal bizonyos időre Erdély területére tevődött át.

A történelmi hagyomány az örmények erdélyi megtelepedését az 1672. évhez köti, és a fent említett események hatására a moldvai örmények egy nagyobb csoportja ekkor költözött be Erdélybe. Azonban nem jöttek ismeretlen országból: kereskedelmi kapcsolataikra Erdéllyel jóval korábbi idősokról vannak emlékeink. 1399-ben IX. Bonifác pápa már említette - más „hitetlenek” mellett - a brassói örményeket is, akik valószínűleg a levantei kereskedelemben érdekelt szász kereskedőkkel álltak kapcsolatban. A törökök balkáni előretörését követően aztán egyre inkább részt vettek Erdély külkereskedelmében. Az 1529-30-as években a brassói számadáskönyvekben több örmény név is felbukkan, viselői szintén külkereskedelemmel foglalkoztak.

A fejedelemség korában aztán egyre gyakrabban történik említés róluk. 1600 november 4-én az erdélyi országgyűlés elfogadta a „görögök, oláhok, dalmaták, örmények” elleni törvénycikkelyt, amely büntetést helyezett kilátásba azokkal szemben, akik közülük áruikat máshol, mint a kijelölt helyen árusították. 1632-ben szintén törvényben szabályozták az örmények, görög, szerb, bolgár, dalmata és más kereskedő elemek részvételét a fejedelemség kereskedelmében, a fejedelemre és tanácsosaira bízva, hogy a körülményekhez képest engedjék vagy tiltsák a szabad kereskedelmet.

A bevándorlás tehát nem köthető csak egyetlen időponthoz; jóval korábban megkezdődött az 1672. évnél, és sokáig lassú beszivárgás formájában történt. Ilyen előzmények után jött át valószínűleg az örmények egy nagyobb csoportja 1672-ben, vagy a közvetlenül megelőző években, Moldvából az általuk jól ismert szorosokon, és telepedett le kezdetben ezek közelében (*Besztercén, Gyergyószentmiklóson, Csík-szépvízen, Görgényszentimrén, Petelén, Marosfelfaluban és az Apafi-birtokon, Ebesfalván*), de kapcsolatban maradván moldvai rokonaikkal. *Apafi Mihály* fejedelem szívesen fogadta őket; egy részüket ebesfalvi birtokán telepítette le, és ezek tőle, valamint fiától, *II. Apafi Mihálytól* különböző kiváltságokat is kaptak: a szabad bíróválasztás jogát, szabadon kereskedhettek, kereskedelmi ügyekben a görög kompániához fellebbezhetek. Besztercéről azonban, ahol az örmények vezető rétege telepedett le - köztük *Minász* püspök is -, a szászok egy pestisjárvány ürügyén 1712-ben kiűzték a nemkívánatos konkurenciát. Az itteni örmények - a vezető réteggel együtt - a kiűzést követően költöztek át Szamosújvárra, és itt alapították meg az erdélyi „örmény metropolist”.

Bár kezdettől fogva élveztek kiváltságokat, nem sikerült általános privilégiumot megszerezniük. A 18. század elején megpróbálták nációként való elismerésüket kieszközölni az udvarnál, ez azonban nem járt sikerrel. *Szamosújvár* 1726-ban, *Ebesfalva* 1733-ban kapott kiváltságlevelet III. Károlytól - ez utóbbi település akkor kapta *Erzsébetváros* nevét is. Szamosújvár 1736-ban zálogba vette a szamosújvári uradalom maradványát. 1758-ban pedig Erzsébetváros vette meg - a rendek tiltakozása ellenére - az ebesfalvi uradalmat *Bethlen Gábor* kancellártól.

A kezdetben egységes örmény *compania* előbb kettévált, belső (Szamosújvár) és külső (Erzsébetváros központtal) *companiára*, majd a 18. század végén ez utóbbi is szétforgácsolódott. A székelyföldi örmények hosszú ideig az erzsébetvárosi örmény bíró joghatósága alatt álltak, de már az 1715. évi összeírás külön említette a gyergyószentmiklósi és a csík-szépvízi örmény bírót is, fellebbezési fórumuk azonban a 18. század végéig az erzsébetvárosi tanács maradt. Bár e két kisebb helységnek nem sikerült a Szamosújvárhoz és Erzsébetvároséhoz hasonló privilégiumokat elérniük - amelyek *II. Józseftől* szabad királyi városi rangot kaptak -, a széktől való bizonyos fokú önállóságukat viszont elismerték.

Az előzmények után tekintsük át az erdélyi örmények lélekszámának alakulását. A hagyomány 3000 örmény család beköltözéséről tud. Még a nemrég megjelent munkákban is a fenti számot találjuk vagy ennek némileg a „*józan ész*” alapján mérsékelt változatát. A betelepülés idejéből, sajnos, összeírások nem

maradt ránk, így a 18. század eleji összeírások alapján kell következtetnünk a néhány évtizeddel korábbi állapotokra is. Anélkül, hogy az örmények szerepét Erdély gazdasági életében csökkenteni kívánnánk, a 3000-es számot alaposan mérsékelnünk kell: a beköltöző családok száma 300 alatt lehetett, hiszen 1715-ben mintegy 220-240 örmény család élt Erdélyben, és a 3000-et valószínűleg soha nem érte el a családok száma. Ezzel összefüggésben talán érdekes megjegyezni, hogy a 3000-es szám más mitikus történetekben is előfordul, így például *Kézai Simon* krónikája nyomán a székelyek hun eredetének mítosza is Csaba királyfi 3000 hunjáról tud, akik a vesztes csata után a Csigla mezején húzták meg magukat és ők lettek a székelyek ősei.

Az örmény lakosság fluktuációja kezdetben meglehetősen magas volt. A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc pusztításai demográfiai hanyatlást vontak maguk után. Ebesfalva leégett, és a szájhagyomány szerint a lakosság egy része visszaköltözött Moldvába, Szépvizet pedig a hagyomány szerint a tatárok dúlták fel a 17. század végén, akik elhurcolták a lakosságot. A népességmozgás nagyon erős lehetett a 17-18. század fordulóján, és később is jelentős maradt egész a 18. század közepéig. Ha a századfordulón alighanem a Moldvába visszatelepülők voltak többségben, a harcok lecsendesülésével az ellenkező irányú mozgás, az Erdélybe való bevándorlás lett sokkal jelentősebb, mely folyamatosan zajlott a 18. század első harmadában, de még utána is a század közepéig. Sőt szórványosan még később is, miközben 1710 után a kivándorlás már nagyon csekély lehetett. A betelepülők túlnyomó többsége Moldvából jött, valószínűleg a családi összeköttetések révén, néhányan pedig Lengyelországból.

Érdekes megemlíteni ebben az összefüggésben, hogy 1768-69-ben Mária Terézia környezetében felmerültek tervek az orosz-török háború kapcsán örmény menekültek letelepítésére Máramarosban. Az örmények odacsalogatása kezdeti sikereket ért el, 1769-ben néhány lengyelországi örmény család tényleg áttelepedett a máramarosi városokba. Bécsnek azonban még vérmesebb tervei voltak: máshová is kívántak örmény menekülteket letelepíteni, ezért a királynő jelentős kiváltságokat ígért nekik. Az udvar különösen pártfogolta őket: részben nagyon jól beleillettek a merkantilista gazdaságpolitikába, előnyt jelentett katolikus vallásuk is, másfelől a zsidókat és a török alattvalókat kívánták velük kiszorítani a keleti kereskedelemből. Az erdélyi Kincstartóság is foglalkozott a kérdéssel, de az örmény települések túlnépesedésére hivatkozva nem akartak újabb örményeket befogadni. Végül a telepítési akció a kezdeti kisebb sikerek után eredménytelen maradt: részben azért, mert a harcok lecsendesülésével az örmények sem akartak tömegesen áttelepedni, részben pedig a hatóságok passzív ellenállása miatt.

(Folytatjuk)

Pál Judit történész

* * *

„Egynek minden nehéz, sokaknak semmi sem lehetetlen.”

Széchenyi István

* * *

Erdélyi Géza püspök az idei Tőkés-díj kitüntettje

- A rendszerváltás megnyomorított, megalázott és mindenéből kiforgatott, a kommunista csehszlovák rendszer által gyors, két-három évtizeden belüli teljes elszorvasztásra ítélt református egyház-szervezetet talált a Felvidéken. Katasztrófális paphiány, elkobzott és államosított ingó- és ingatlan vagyonok, államosított templomok! egész sora, befagyasztott könyvkiadás és sajtó, tiltások, közigazgatási- és államrendőri felügyelet, vallás- és egyházellenesre hangolt tömeg. Trianon és Párizs utáni évtizedeket és a kommunista uralom közös hozadékát örökölte püspökünk, *Erdélyi Géza* - mondta laudációjában *Koncsol László*, a Szlovákiai Református Egyházkerület főgondnoka 2005. június 26-án, a Tőkésdíj átadásán Kisvárdán.

Koncsol László méltatásában rámutatott: - Erdélyi Géza, a Szlovákiai Református Egyház püspöke a nehézségek ellenére immár második ciklusában irányítja „Déva várát”, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat. Hatalmas építő, szervező és irányító munkát végez. Erdélyi Géza életében fontos szerepet játszik a lelkesítő-, teológiai- tanári- és egyházszervezői szolgálat mellett a tudomány és a korábban végzett könyvtárosi- és művészettörténeti munkássága. Cseh nyelven írt habilitációja Ravasz Lászlóról szól. Gömör klasszicista építészetéről monográfiát írt.

Az eredményekről szólva a méltató megállapította: Sorra nyíltak meg iskoláik az utóbbi években, így a rozsnyói, a rimaszombati és a lévai. Koronájuk a révkomáromi teológia, mely a tavaly megnyílt Selye János Egyetem első teljesen kiépített kara. Leginkább az itt végzett oktatásnak köszönhetően megszűnt a Szlovákiai Református Egyház lelkeszhiánya.

A díjátadó ünnepségen maga az ünnepelt, Erdélyi Géza hirdette Istennek Igéjét. Prédikációjában megállapította: Igazmondókra van szükség, akiknek látomásuk van a jövődöt illetően. Mint mondta, imádkoznunk kell azért, hogy egygyé lehessen az, ami összetartozik.

A felvidéki református püspök vallja: *Soha nem történhet meg, hogy megtagadjátok önmagatokat! Mert soha nem felejtethetitek el, kik vagytok, honnan jöttetek, kikhez tartoztok! Becsüljétek meg másokat, de érzétek el, hogy titeket is megbecsüljenek! Semmi más eszközzel, csak azzal, hogy megadjátok a tiszteletet másoknak, és megkövetelitek a tiszteletet magatoknak.*

Erdélyi Gézának, a „magyarság érdekében kifejtett tevékenységének elismeréseként” adta át a Tökés-díjat és a Györfi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművész által készített emléklakettet Lengyel Szabolcs, a Tökés László Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Lapunk érdeklődésére a kuratórium elnöke kifejtette: a Tökés László Alapítványt 1989-ben alapították Tökés László tiszteletes védelmére. Kisvárdán már 1989. december 12-én néma tüntetést szerveztek a hívek, hogy a Romániában akkor még tomboló diktatúra ne tehessen kárt a bátor magyar lelkész, családja és gyülekezete életében. A Tökés-díjat minden évben kiosztják, így a kitüntetettek között találhatjuk Ágoston Andrást, Sára Sándort, Duray Miklóst, Nemeskürty Istvánt, Orbán Viktor volt miniszterelnököt valamint Tonk Sándort.

A Tökés Alapítvány 2005. január 1-től tíz-tíz határon túl élő, szülőföldjén tanuló, magyar iskolába járó diák támogatását kezdte meg. Az ötezer forintos ösztöndíjat a gyimesfelsőlaki Árpádházi Szent Erzsébet liceum, valamint a Nagyenyedi Bethlen Gábor Református Kollégium tanulói kapták. A további felajánlások lehetővé teszik, hogy Nagyváradon és Szatmárnémetiben is megkezdjék a legrászorultabb diákok megsegítését. Az alapítvány támogató munkáját Kárpátalján és Felvidéken is szeretné folytatni.

Az ünnepi eseményen részt vett Tökés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, Bölcskei Gusztáv, a Magyar Református Egyház Zsinatának lelkész-elnöke, valamint Gulácsy Lajos, nyugalmazott kárpátaljai püspök.

Frigyesy Ágnes

* * *

Daczó Dénes

Argentínai magyarok Csíkban

Tizennégyezer kilométerről érkeztek vendégek az elmúlt napokban, magyarországi látogatás után, Erdélybe. A Regös Néptánc-együttes tagjai az erdélyi magyar kultúrával, hagyományokkal ismerkednek, miután távoli otthonukban sikerült megőrizniük nyelvüket, kultúrájukat. Az argentiniai magyar közösségről, az utazás élményeiről **Bonapartianné Graul Beatrixszel** és fiával, **Bonapartian Eduárddal**, a Regös Néptánc-együttes vezetőjével beszélgettünk. Az argentiniai magyarok éppen a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes vendégei voltak. Együtt próbált, táncolt a két csapat.

Beatrix: - Vegyes házasságban élek, de könnyű, egyszerű volt megtartani a nyelvet, mert a férjem nagyon vad örmény vezető volt, én meg nagyon vad magyar vezető, minden lében kanál. Valahogy nagyon egyszerűen megegyeztünk, hogy ha lesz gyerek, akkor te örményül, én meg magyarul szólok hozzájuk. Lettek gyerekek. Hét örmény iskola van, viszont magyar iskola hivatalos, állami nincs. Ilyen részről egyszerű volt, hogy járnak az örmény iskolába. Megtanultak örményül, spanyolul, angolul, és egy kicsit olaszul, viszont hétvégeken magyarok vagyunk.

Hét közben örmények, hét végén magyarok

A cserkészterén a gyerekek kellett válasszanak: jártok hét végén magyar iskolába, hét közben meg örmény iskolába, a cserkészteret, melyiket akarjátok? És akkor ők azt választották: - Ha már egész héten örményeskedünk, akkor hét végén magyarkodjunk, s így járnak most hét végén magyar aktivitásra. Beadtuk óvodába, egy szót sem tudtak spanyolul, és akkor jött a tanárnő, hogy tanítsuk meg őket spanyolul. Mondtuk, hogy nem, mert spanyolul úgyis megtanulnak két-három hét alatt, úgy is volt. És így sikerült, hogy otthon mind a három nyelv folyik állandóan, mert automatikusan csak magyarul beszélnek hozzám,

örményül a papához. Amikor nagyon nehéz témákat kell megbeszélni, akkor spanyolul tesszük, hogy mindenki egyetértsen, de különben mind a két hazai nyelv anyanyelv.

Sokszor tárgyaljuk otthon, Buenos Airesben, hogy mennyire azonos módon van a határon túli magyaroknak az élete, hogy idáig magyar vagy, aztán meg nem vagy magyar. S december 5-e nagyon lesújtó volt a mi részünkre, hogy miként lehet az, hogy egy nemzet a saját embereit nem fogadja be úgy, hogy a dupla állampolgárságot felvehessék. Mindenesetre sokszor vannak olyan viták is, hogy ki a jobb magyar, aki itt van, aki ott kint, délen, Észak-Amerikában, vagy Ausztráliában, vagy az, aki otthon maradt Magyarországon. Azt hiszem, erre válasz nincs. Mindenki a saját módján teszi, amit kell, amit a szívében érez, hogy tennie kell. Azt hiszem, a kapcsolatok közös erőt adnak mindannyiunknak, hogy érezzük, nem vagyunk egyedül ott „lent” Argentínában, és látjuk azt is, hogy itt is ugyanolyan gondoktól szenved az erdélyi nép, mint mi otthon. Megtartani, megpróbálni erőt adni, állandóan mutatni azt, hogy vagyunk, élünk és hiába akarnak felszippantani!

Bonapartian Eduárd: - A második világháború után nagyon sok magyar menekült Dél-Amerikába, többek között Argentínába, Buenos Airesbe és megalakult ez a magyar közösség. A nagyszüleim is ekkor menekültek ki. Nagyon sokan menekültek Magyarországról, több tízezren. Itt már voltak az első világháború és Trianon után kimenekültekből magyarok, és most megalakult egy újabb magyar közösség. Megalakult a magyar iskola szombatoként, a magyar cserkészlet, a magyar néptáncgyűttes. Ez az ötvenes évek körül volt, és azóta szüntelenül működik ez a magyar mozgalom. A fiatal mozgalmon belül van ez a magyar iskola, a magyar cserkészlet és a Regős Néptáncgyűttes, ami 1959-ben alakult. Jelenleg 18 táncos van a nagycsoportban, és van még két gyermekcsoportunk, összesen 40 fiatal, gyerek táncos most Buenos Airesben. A fő célunk az, habár harmadgenerációsok vagyunk, szüleink is ott születtek, mi magyarnak tartjuk magunkat. Argentínok vagyunk, ott születtünk, de tudjuk, bennünk megvan a magyar vér. Ezt próbáljuk ápolni, továbbadni a gyerekeknek és próbáljuk megtartani minél több időre.

Ezt az utazást pályázatnak köszönhetik

Bonapartianné Graul Beatrix: - Ezt az utazást a Regős csoport úgy nyerte meg, hogy egy pályázatra jelentkezett a magyarországi Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok főosztályánál. A pályázat útján útiköltséget és az egészségügyi biztosítást fedezte a pályázató, a többi saját zsebünkből álljuk. A csapat február 1-én érkezett Budapestre, a nagyobb álmuk az volt, hogy Erdélybe is átjöjjenek. Ez február 11-én sikerült is. Az erdélyi látogatás annyiban fontos, hogy tudatos, hogy Erdélyben tudjuk megkapni vagy megismerni egyáltalán a valódi, eredeti magyar kultúrát, népi hagyományokat. Ez volt az álmunk. Sikerült elmenni falukba és megállítania a néniket, bácsikat az utcán, akik egyből azt mondták, hogy gyertek holnap reggel át hozzánk, és majd én énekelek nektek. Ez meg is történt, beállítottunk és énekelt a bácsi nekünk, több mint másfél órán keresztül. Ezt magnóra vettük, vagy felírtuk. Ezek a kapcsolatok egy életre szóló élményt jelentenek, mert az ember bárkivel tud beszélgetni, és az kinyitja a háza ajtaját, tessék, gyertek, fogadunk benneteket. Nem beszélve a pálinkázásról...

A Hargita Együttessel tényleg olyan váratlanul szép kapcsolat alakult ki, több együttesnél voltak a gyerekek. Megvolt a kapcsolat, kaptunk anyagot, zenét, stb, de ez, hogy együtt gyakorolhatnak egy profi együttesel, ez azt hiszem, szintén egy életre szóló élmény a részükre, mert nem is gondolták, hogy ennyire mélyen fogadják őket.

Argentínában a *Hungária Egyesületet* mondjuk a központunknak. Ott van egy könyvtár, amit több, mint 25 éve *Haynalné Kesslerű Zsuzsanna* vezet, több, mint ötezer kötete van, magyarságról, helyekről. A világ minden részével ő tartja a kapcsolatot, úgyhogy az újságokat kapjuk, és küldjük mi is a mienket. Nekünk van egy havi elektronikus lapunk, ami két nyelven, magyarul és spanyolul jelenik meg. Márciusban megindul ismét egy év kimaradás után a papíron kiadott Argentínai Magyar Hírlap. Mélyebb kapcsolatok a határon-túlikkal általában rokonság által vannak. Mármint olyanok, hogy sokszor kapunk olyan híreket az interneten, az újságunkon, hogy kerestetések folynak. Tegnap kaptam például egy családnak a kerestetését, állítólag ott vannak Argentínában. Minden lehetőséget megteszünk, hogy amennyire csak lehet, felkutassuk, mint egy polip, az embereket összetartsuk.

Erdélyben az örmény kultúrával is sikerült találkozni

Amit csak lehetett, fölkerestük, lefilmeztük, beszélgettünk, bementünk a templomba. Ez nagy élmény lesz a Buenos Aires-i örmények részére. Mindent, ami örmény származású, be fogjuk adni az örmény cent-

rumba is. Nagyon megható és egy még nehezebben fölfogható dolog, hogy az ember Argentínában született magyar, de hát örmény a papa és eljönni Erdélybe, magyar táncot tanulni és örmény családdal találkozni.

Találkoztunk egy bácsival, aki alighanem el is sírta magát, hogy egy harmadgenerációs, Argentínában született nem egészen örménnyel tudott örményül beszélni. *Zakariás Péter* bácsiról van szó. Nagyon megható volt. Kár, hogy nagyon rövid idő volt, mert mutatott könyveket is, meg mi minden van ott nála, és sok mesélnivalója van, de hát reméljük, még lesz alkalom, hogy valamelyik gyerek átjöjjön.

Ott, Dél-Amerikában sem könnyű fenntartani a kapcsolatot. Központilag, akik Buenos Airesben vagyunk, találkozunk, összetartozunk. Rengetegen vannak, akik külvárosokban vagy más vármegyékben élnek, de manapság az interneten meg az újságon keresztül sokkal könnyebb a kapcsolatot tartani a többi déli országban élővel.

Folytatjuk
(*Megjelent az argentinai magyarok lapjában*
és a Romániai Magyar Szóban)

* * *

Puskely Mária

Örmény szentek

Június 11. utáni szombat

B. IGNATIUS CHOUKRALLAH Maloyan (1869-1915) érsek, vértanú

A törökországi Mardiné városban született 1869. április 19-én. Apja, Melkon, látva fiában az egyházi hivatás csíráit, a libanoni Bzommar kollégiumába küldte tanulni. Tanulmányai végeztével 1896-ban pappá szentelték. A nagy antióchiai vértanú tiszteletére ekkor vette fel az Ignatius nevet.

1897-ben Alexandriában és Kairóban teljesített lelkipásztori szolgálatot. Szabad óráiban nyelveket tanult, köztük a hébert, hogy jobban megértse a Szentírást. 1904-ben XII. Boghos Bedros Sabbaghian pátriárka maga mellé vette magántitkárként. Néhány év múltán visszakerült szülőföldjére: 1911. október 22-én, az örmény püspökök Rómában tartott szinódusa idején XIII. Boghos Bedros Terzian pátriárka Mardine érsekévé szentelte. A mardine-i egyházmegye plébániáit járva, az új főpásztor gondoskodása kiterjedt az örmény katolikusok anyagi és szociális gondjaira is. Jó kapcsolatokat ápolt az ország vezetőivel, maga a szultán is becsülte őt, sőt egy alkalommal kitüntetésben részesítette.

Az első világháború kirobbanásakor a Németországgal szövetséges Törökország területén lakó örményekre elmondhatatlan szenvedés zúdult. 1915. április 24-én kezdődött módszeres kiirtásuk. 1915. április 30-án a török katonák körbevétték Mardine templomát és az érsekség épületét, rejtett fegyvereket kerestek. Minthogy semmit sem találtak, nekiestek a levéltárnak, s megsemmisítették a dokumentumokat. Május elején a főpásztor összehívta egyházmegyéje papjait, tájékoztatta őket az örményeket fenyegető veszélyekről. Arra kérte őket, imádkozzanak, és minden körülmények között maradjanak állhatatosak a hitben. Aztán bátorításul felolvasta nekik végrendeletét, amelyben már a lehetséges vértanúságról is írt.

1915. június 13-án török tiszték Maloyan érseket és az örmény közösség huszonhét képviselőjét törvényszék elé hurcolták. Mahmud bej, rendőrfőnök azt követelte az érsektől, adja át a házában elrejtett fegyvereket. Maloyan érsek hivatkozott a szultántól kapott kitüntetésére és az állam iránti lojalitására. A rendőrfőnök azt javasolta: ha meg akarja menteni életét, térjen át az iszlám hitére. Az érsek erőteljes tagadó válaszára egy katona durva ütése következett, Mahmud bej pedig pisztolyával verte a fejét, miközben hallania kellett az érsek szavát: «*Uram, irgalmazz! Uram, adj erőt!*» S mivel azt hitte, ez a vég, hangosan kiáltott: «*Kedves atyáim, ha valaki hall engem, adjon feloldozást!*» Ekkor a katonák leszaggatták lábujja körmeit, s járásra kényszerítették. A rendőrfőnök hirdetett ítéletet az egész csoportnak: «*Az állam sok kedvezményben részesített titeket..., ti pedig elárultátok az országot. Ezért halálra vagytok ítélve. Mégis, ha valaki moszlim lesz, kiszabadul és visszatérhet Mardinba. Ellenkező esetben az ítéletet végrehajtjuk. Készüljete fel a végső válaszra.*»

Valamennyiük nevében Maloyan érsek válaszolt: «*Soha nem voltunk árulók..., de ha azt kéritek, hogy vallásunkhoz legyünk hűtlenek, soha. Soha. Meghalunk, de Krisztusért halunk meg.*» Egy keresztény férfi közelebb lépve az egyik katonához, ezt kiáltotta: «*Öljetek meg, meglátjátok, hogyan hal meg egy keresztény a hitéért!*»

Az érsek s vele valamennyi fogoly letérdelt. Hangosan imádkoztak érőért, s hogy méltók legyenek a vértanúság pálmájának elnyerésére. A papok feloldozást adtak. A török katonák értetlenül nézték a jelene-
tet.

Mahmud bej Maloyan érsekhez lépett, s ismét felajánlotta a szabadságot... A megkínzott érsek válasza: «Ajánlatod meglep. Már megmondtam, hogy igaz hitemért élek és halok. Uram, Istenem keresztjében az én dicsőségem.» A rendőrfőnök dühében előrántotta pisztolyát és tüzelt. A nyakán talált érsek összeesett, s mielőtt meghalt volna, ezt kiáltotta: «Uram, irgalmazz nekem! Kezedbe ajánlom lelkemet.»

Az örmények vértanú főpásztorát II. János Pál pápa 2001. okt. 7-én boldoggá avatta.

(Megjelent Puskely Mária: *A keresztény Európa szellemi gyökerei – Az öreg földrész hagiográfiája* című kötetben)

* * *

Könyv az erdélyi örmények múltjából

A csíkszeredai születésű, Kolozsvárról elszármazott, ma Bécsben élő szerző - **Száva Tibor-Sándor** - neve nem ismeretlen az erdélyi örményekről szóló szakirodalomban. A csíkszépvízi Száva család történetét, geneológiáját felvázoló munkája két kiadást is megért.

A családtörténeti visszatekintésben 170 rövid életrajz olvasható. Majd 2003-ban megjelenteti a **Szépvízi magyarörmények nyomában** című könyvét, benne 35 törzscsalád családfájának megrajzolására vállalkozik. A most megjelent, a tőle megszokott tudományos igényvel megírt könyve a fellelhető írásos adatok alapján felsorakoztatja azokat az örmény származású személyeket, akik katonaként - ilyen-olyan beosztásban - részt vettek az I. világháborúban. Egyetérthetünk a szerzővel: „*A háborúban számtalan örmény származású magyar is részt vett. [...] (Ők is, mint az erdélyi magyarok, a mozgósításkor vonultak be a különböző ezredbe. Soha nem vetődött fel származásuk kérdése, mert ők ízig-vérig magyarok voltak, és a harcokban becsülettel vállalták a magyar sorsközösséget.*”

Kissé elfogódottan kérdelem: Van-e valami értelme a tizenkilenc erdélyi gyalogezred több tízezres katonájának sorsából kiemelni az örmény származású magyarokat? Ha utánagondolok, némi örmény vérrel ereimben, úgy érzem, van. A hajdani örmény közösség érzelmileg még ma is valami közös és ködös származástudat bűvöletében él. Bennük van a kettős identitás tudata: örmények voltunk, magyarok vagyunk, de ma is él bennünk az a tény, hogy hajdan különálló közösség voltunk, s e közösségnek múltját ismer-nünk kell!

Kötetében a szerző 186 olyan magyarörményt mutat ki, akik katonaként részt vettek az I. világháború csatáiban. A szöveg olvasmányként is leköt. Többek között ilyen örmények viselte „ismerős” nevekkel találkozunk az olvasó: *Ajvász, Ágopcsa, Avéd, Czárán, Dajbukát, Donogán, Duducz, Esztegár, Gajzágó, Gámentzy, Jagamas, Kabdebő, Kirkósa, Korbuly, Lázár, Merza, Nurídsány, Patrubány, Pungutz, Sáska, Száva, Tolókán, Vertán, Vikol, Zakariás* stb. A betűrendben felsorakoztatott nevek alatt megtaláljuk a szóban forgó személy születésének és halálának helyét és idejét, hogy mikor vonult be, milyen katonai egységben szolgált, melyik harctéren küzdött, milyen kitérteket kapott.

A helységnévmutató már azért is érdekes, hogy a négy örmény központból (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Szépvíz, Erzsébetváros) hova, milyen településekre széledtek szét az örmény családok. Egyszer ennek okait, folyamatát is megvizsgálja valaki.

Az olvasó, ha kézbe veheti a csupán kétszáz példányban megjelent, nem túlságosan vaskos, de formájában ízléses kötetet, elgyönyörködhet *Kövér Gyula* csodálatos harctéri rajzaiban, amelynek témáit a budapesti Hadtörténeti Múzeum szolgáltatta.

Murádin László

Dr. Száva Tibor-Sándor: *Magyarörmények az I. világháborúban*
– *Magyar-Örmény Könyvtár 12. szám. Budaörs, 2003.*

(Megjelent a *Szabadság* 2005. február 9-i számában)

* * *

Párbeszéd

Napjaink ökumenizmusának tiszta és szép példáját tapasztalhatjuk meg, ha a katolikus egyház és az örmény apostoli (gregoriánus) egyház közötti problémák és vitás pontok megoldását vesszük szemügyre.

A II. Vatikáni Zsinaton részt vett megfigyelőként a későbbi *I. Karekin*, minden örmények ecsmiadzini apostoli katolikosza, aki később, II. János Pál pápa pontifikátusának idejében, 1996-ban Rómába látogatott, ahol a Szentatyával december 13-án Közös Nyilatkozatot írtak alá, amely a teológiai megosztottságnak - a jelentősebb, hitre vontakozó részeken - bizonyos szempontból véget vetett. A párbeszéd tehát megindult már a század közepén, de az utóbbi években érett igazán be, melyhez II. János Pál egység iránti elkötelezettsége is fontos mérföldkövet jelentett.

A legújabb események között tartható számon *II. Karekin* katolikosz római látogatása a Szentévbén: 2000-ben, amikor november 10-én közösen celebrált szentmisét *II. János Pál* pápával a vatikáni Szent Péter Bazilikában. Az örmény apostoli egyház delegációja november 8-11-e között tartózkodott az Örök Városban. *II. Karekin* látogatást tett a Szentszék egyes intézményeiben is, így a Pápai Keleti Intézetben, ahol *Héctor Vall Vilared SJ.*, az intézmény rektora köszöntötte. Ugyanebben az évben történt *XIX. Nerses Bedros* kilikiai örmény pátriárka látogatása Rómában, amelynek során ünnepélyes vesperást tartottak a Jeruzsálemi Szent Kereszt Bazilikában.

II. János Pál pápa 2001 szeptember 22-27-e között látogatott Kazahsztánba és Örményországba. Örményországi látogatása az út második részén történt, 2001. szeptember 25-én érkezett Jerevánba, a látogatása során járt Ecsmiadzinban, és a Khor Virap-i kolostorban is. Ekkor fogadta őt az ecsmiadzini apostoli palotában *II. Karekin* katolikosz.

A párbeszéd elindult, bízunk a további folytatásban!

-kb-

* * *

A Fővárosi Örmény Klub meghívója

2005. július 21-én du. 17 órakor

Műsor: Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület budapesti képviselői hivatalos látogatása Örményországban - videofilmek vetítése.

2005. augusztus 18-án du. 17 órakor

Műsor: 1. *Fejér Ákos: Megnyitottam előttetek Európa kapuját! Székely kerékpárosok a nagyvilágban* című kötetét bemutatja *Fejér Anikó* (Sepsiszentgyörgy)

2. Örmény kultúra és művészet Szamosújváron - filmbemutató. Készítette *Azaduhi Varduca-Horenian* (2005)

A klubestet a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezi.

Helyszín: Magyarok Háza, Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emelet Bartók terem)

* * *

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2004. évi pénzügyi beszámolója (e Ft)

2003 évi maradvány	1641
Összes bevétel	4143
Bevételek részletezése:	
Országgyűléstől	600
Nemzeti Civil Alapprogramtól (NCA)	1000
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma	350
Fővárosi Önkormányzat Esélyegyenlőségi Alap	200
Kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok	624
Egyéni támogatások	520
APEH 1%	409
Országos Örmény Önkormányzat	200

Tagdíjbevétel	101
Egyéb bevételek (kamatbevétel)	138
Összes kiadás	4895
Személyes juttatás és járulékai	0
Dologi Kiadások összesen	4295
Dologi kiadások részletezése	
Közüzemi díjak (gáz, víz, villany, stb.)	0
Bérleti díj (terem és iroda)	382
Kommunikáció	505
Útiköltségek és szállítások	439
Anyag és készlet beszerzések	286
Szolgáltatási kiadások	2683
Fejlesztés és beruházás	528
Egyéb kiadások (adók, díjak, stb.)	72

Az egyesület a pályázati támogatásokkal határidőben elszámolt.

A személyi jövedelemadó 1 %-át 2004 évben az alábbi feladatokra fordítottuk:

1. Dinyés József: Ismeretlen 1848-49-es dokumentumok könyv kiadása
2. Az örmény Szamosújvár kötet kiadásának támogatása
3. Az Egyesület adományba kapott XIX. század eleji női portré olajfestmény restaurálása
4. Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek évkönyv 2004. II. félévi kötetének kiadása

Az Egyesület köszönetet mond valamennyi pályázatotónak, adományozónak, hogy működésünket, feladatainkat támogatásban részesítették. Hálásan köszönjük a magánszemélyek jövedelemadó 1 %-a felajánlását, amellyel Egyesületünk célkitűzései megvalósítását segítették.

Az EÖGYKE 2004 évi tevékenységéről a szöveges beszámoló a Füzetek 2005. januári számában a 12-15. oldalon olvasható.

Dr. Issekutz Sarolta
elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

* * *

Egy vendég szubjektív megjegyzései az örmények május 19-i klubnapjáról

Rendkívül érdekes műsorra kaptam meghívót. Főleg nekem érdekes, hiszen sajnos nem vagyok örmény származású. Ráadásul elkéstem. Terepgyakorlatról estem be, kissé dagonyoszagú nadrágszárral, így a műsor első részének felét - nagy sajnálatomra - lekéstem. (Remélem, egyszer megismétlik.) A Fővárosi Erdélyi Örmény klub május 19-i találkozóját a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat szervezte.

Kedves öreg barátomnak, Bende Miklós színházrendezőnek köszönhetően, aki maga is a Budavári Kisebbségi Önkormányzat képviselője, kaptam a meghívót, amit, mint Nagyváradról ide érkező és itt tanuló egyetemista, megtisztelőnek éreztem.

Bende Miklós a MAGUNK KÖZÖTT című műsor második részében Híres ember = Nagy ember? címen mesélt olyan ismert emberekkel megtörtént találkozókról, mint Kodály Zoltán, Krencsey Marianna, Sebestyén Mihály, Örkény István, Elbert János, Páger Antal, és dr. Németh Antal, Bessenyei Ferenc, illetve Béres Ilona, de szó esett a TV hőskoráról és benne Takács Marikáról és a savanyú Vargáról, no meg a Micimackóról.

A közönség nagy figyelemmel kísérte a történeteket, a klub többsége részese volt e kornak, és szívesen elevenítették fel egykori emlékeiket. Nekem, mint fiatalabb korosztálybelinek, olyan korszakot idézett fel, amikor a nehéz idők ellenére egy neves írókból, művészekből álló baráti társaság kivívta magának azt a lehetőséget, hogy hadat üzenve a konvencióknak, kedvükre „dzsemborizhattak” egymás lakásán. S ők ma már legendákká váltak.

A zenei betétek olyan nagyságok hangját elevenítették fel, mint Edith Piaf, Mario Lanza, Psota Irén, Páger Antal és Koncz Zsuzsa. Egy nagyszerű táncospár Sas Gábor és párja Bea táncában is gyönyörködhettünk, akik e kor mozdulatvilágával lejtették ámulatba az emberek képzeletét.

A műsor első felében, amikor sikerült befutnom, *Dávid Attila* emlékalbuma szerepelt egy rádióműsor keretén belül. Rendkívül tehetséges emberről, egy nagyszerű ember életéről mesélt édesapja, akit korán ragadott el a sors, gyönyörű munkákat hagyva hátra.

A műsor után rengeteg finomsággal leptek meg bennünket. Házilag készült csodálatos sütemények, szendvicsek, és zamatos házi bor szerepelt a műsoridőn kívüli programban.

Szöllösi Tünde
(biológus hallgató)

* * *

A II. kerület Napján idén ismét bemutatkozott az örmény kisebbség

Június 11-én ismét sikeres bemutatkozást tartott a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat a Mille-náris Parkban. A Fogadó színpadán pódiumműsor várta az érdeklődőket. *Flórián Antal* színművész és rendező, *Szabó Anikó* színművésznő és *Kirkósa Orsolya* operaénekesnő remek hármasa ismét sikert aratott. Zongorán kísért *Magda Tünde*.

Műsoruk az erdélyi örmények betelepülésének rövid történetével kezdődött, majd *Dávid Csaba*, *Kányádi Sándor* versei mellett örmény népmonda részletek, anekdoták hangzottak el magyarul, erdélyi örmény nyelvjárásban. A kellemes délelőttöt koronázta az Izek utcája évek óta nagy érdeklődésre számító örmény sátra ételkínálata. Ismét több száz adag került kiosztásra a finomságokból.

M

* * *

Bálintné Kovács Júlia

Emlékezés régi csikiakról és másokról (Befejező rész)

Száva Zakariás: Közönségesen csak Zakinak hívták. Divatkereskedése Csíkszeredában a mai Európa vendéglő helyén állott. Egyedül nála lehetett vásárolni divatos női kalapot, glasszékesztyűt, parizolt és brünnel-cipőt. Mikor ezeket kiszolgáltatta, szeretettel megsimogatta egyenként, s ő maga pakolta fel a szerkládába. Ezek mellett - természetesen - fanyelű bicskát, faggyúgyertyát és subickos keféket is kellett áruljon, mert a divatcikkek azon néhány vevőjének igénye távolról sem fedezte egy külön divatkereskedés befektetését, mert a falusi asszonyok összes divatigénye egy sing főkötő pántlika, vagy galand volt, melyet a lányok hajukba fontak, az asszonyok pedig főkötőre kötöttek. Ezeket is a cigányasszonyok Brassóból hozták, s a szatyor fülére kötve, házról házra árulták.

Zakariás Antal: Dulló volt a szépvízi járásban. Tipikus örmény alak. Úgy viselkedésében, mint szokásaiban egy bohém örmény alakot látunk benne, hivatalát inkább patriarchális alapon, mint a modern igények alapján szokta kezelni, de azért rátartós volt hivatalára. Szépvízi örmény atyafiai máig számtalan anekdotával emlékeznek rá.

Ezúttal eddig tartanak az „arcképek”. Bizonytalán vannak még a könyvben örménymagyarokról szóló részek, de annak kiderítéséhez további kutatómunka kellene. Ezt a jövőben igyekszem elvégezni, de addig is arra kérem a kedves olvasókat, egészítsék ki saját emlékeikkel és bővítsék ki, tegyék maibbá ezt az arcképcsarnokot.

* * *

Egyházi híreink

Köszönet az Örmény Katolikus Lelkészség plébániai kormányzójától

P. Leszkovszky Pál O. R., az Örmény Katolikus Lelkészség plébániai kormányzója több levélben köszönetet fejezte ki több kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak (VI. ker., XI. ker., XIII. ker., XIV. ker., továbbá a Székesfehérvári Örmény Önkormányzat felé), nagylelkű támogatásukért.

Az egyik levélben például hálás köszönetet mondott, hogy „új miseinget, és a papi kereszt illetve evangéliumos könyv kézbevévéséhez való díszes kendőt szereztek be templomunk számára. Köszönöm, hogy hozzájárultak az ünnepi szertartások fényének emeléséhez, együttműködnek az egész Egyházzal Isten dicsőítésében ” - írta a VI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat vezetőinek.

Egy másik levélben P. Leszkovszky atya hálát mondott a Zuglói Örmény Kisebbségi Önkormányzat vezetőinek és tagjainak, hogy a templom júniusi búcsúján megszervezték és lebonyolították a szeretetvendégséget, és áprilisban, az örmény vértanúk emléknapján tartott ünnepi szentmise után a vendéglátás anyagi terheit is csaknem teljesen vállalták. Az Örmény Katolikus Lelkészség 30 ezer forintos támogatást kapott a Székesfehérvári Örmény Önkormányzattól, továbbá a XI. kerületi Örmény Önkormányzat 200 ezer forintos támogatást nyújtott a Lelkészségnek. A XIII. kerületi Örmény Önkormányzat egy fontos körlevél közzétételét támogatta anyagilag. „A jó Isten áldását kérem életükre, tevékenységükre ” - írta levélében az Örmény Katolikus Lelkészség plébániai kormányzója.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a pénzadományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére.

Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. IV. emelet 426, telefon: 332-1791)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila

Szerkeszti: Artishus Bt. Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70.

Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.